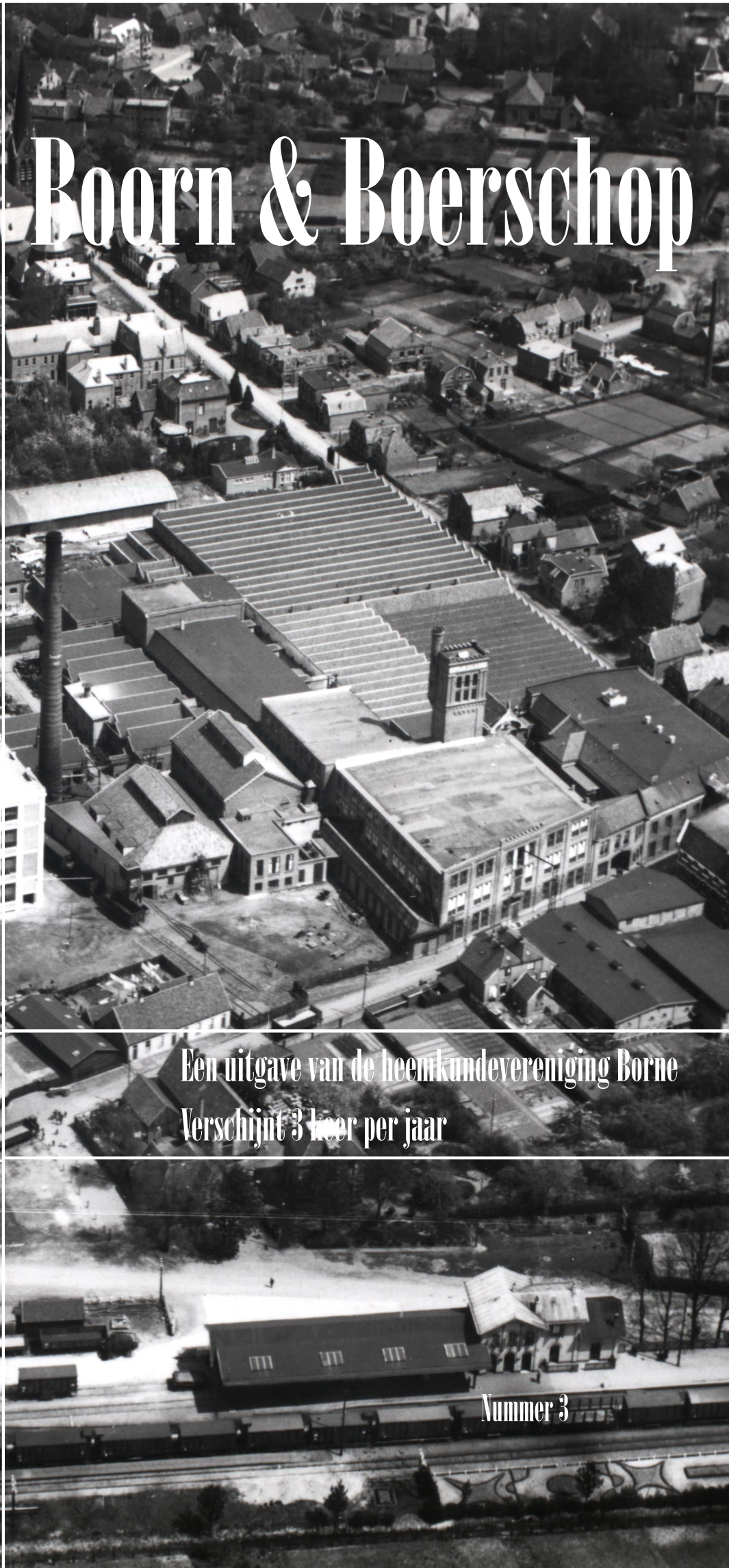

Jaargang 30

Boorn & Boerschop

Een uitgave van de heemkondevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Nummer 3

**IN TWENTE,
ALTIJD DICHTBIJ**

BENNIE **WILMINK**
autobedrijven

Almelo
Twentelaan 21
0546 - 850001

Hengelo
Höltersweg 49
074 - 2663363

Enschede
Westerval 16
053- 4304630

Samenwerken aan resultaat.

Al meer dan 85 jaar zet Bouwonderneming Oude Wolbers toon op het gebied van **ontwikkelen, bouwen** en **beheren**. De juiste kennis, ervaring en een groot aanpassingsvermogen maken ons een zeer betrouwbare en flexibele partner. Onze strategie 'Samenwerken aan Resultaat' wordt door onze klanten al jaren beoordeeld met een gemiddelde dat boven de 8,5 ligt! En daar zijn we trots op!
www.oude-wolbers.nl

BOUW ONDERNEMING
OUDE WOLBERS
VASTGOEDPROJECTEN

Colofon**Bestuur van de Heemkundevereniging Borne**

Annemarie Haak (voorzitter), Bertie Velthuis (secretaris), Frank Mars (penningmeester), Leo Bult, Harrie Rouhof, Frans Edelijm (leden) en 1 vacature

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074 266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 18,- per jaar
Gezinslidmaatschap € 24,- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr.:
NL43RABO0145637409

Redactie Boorn & Boerschop

Hans Nijhof en Jurrie Haak

Redactieadres

Van Deinsteestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 266 43 92
e-mail: boornboerschop@ziggo.nl

Ondersteuning en advies

Anja Tanke

Omslag ontwerp

Jurrie Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres (per mail). De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen, inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

15 februari 2021

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best gedaan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna, VVV, Museum Bussemakerhuis en de penningmeester van de vereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

Luchtfoto van het Spanjaardcomplex 1960

Van de redactie.

Toen in april een speciaal bevrijdingsnummer van dit blad verscheen, waren er al maatregelen genomen om de uitbreiding van de heersende pandemie in te dammen. Inmiddels weten we het verloop daarvan. Veel activiteiten werden noodgedwongen stilgelegd, ook die van de Heemkundevereniging Borne.

Boorn en Boerschop kan wel blijven verschijnen, vooral ook omdat de schrijvers in hun eigen (thuis-) omgeving kunnen werken. Hoewel het raadplegen van bronnen en gesprekken met informatieverstrekkers beperkt is en het schrijverscollectief niet vergadert, kunnen we de lezers toch het decembernummer van 2020 aanbieden.

Wij wensen u veel leesplezier en, ondanks alles, mooie kerstdagen en een goede jaarwisseling.

Inhoud

Colofon	Redactie	1
Geen zuivere koffie in het Sukerstroatje	Hans Nijhof	2
Evenementenhal, een klein dorp gaat mee in de vaart der grote steden	Bertie Velthuis	8
De Bornse beek. De aderen van een waterlichaam nader beschouwd	Frans Claas	13
Corona plus / Hoo Langoor te passe kwam	Johan Kwast	20
Oonzen hoond (1)	Leo Leurink	22
Boekennieuws	Jan F. Deckwitz	24
Een nalatenschap van meester Krupers	Leo Leurink	25
De merklappen van mevr. Eekman	Bertie Velthuis	26
Nog leverbare uitgaven	Bestuur	27

Vlak voor het ter perse gaan van deze Boorn en Boerschop bereikte ons het droevige bericht dat Jaap Grootenboer is overleden.

Jaap heeft jarenlang gefungeerd als klankbord, ondersteuner en adviseur van de redactie van ons blad. Nooit was een vraag teveel, dikwijls stond hij klaar met een opmerking om ons magazine nog mooier, interessanter en boeiender te maken. Hij was dé kenner van de Bornse geschiedenis. Hetgeen o.a. resulteerde in vele artikelen, die van zijn hand in ons blad zijn verschenen. Ook is hij auteur van verschillende boeken over de geschiedenis van ons dorp. Zijn overlijden is een groot verlies voor Borne en onze vereniging.

Wij wensen zijn nabestaanden alle sterkte toe namens het bestuur en de redactie.

Geen zuivere koffie in het Sukerstroatje

Hans Nijhof

Het is op z'n minst een opvallend tafereel, de auto die zich op de hoek van de Brugstraat en de Oude Kerkstraat netjes in een muur geboord heeft en aan menig bezoeker van oud Borne een reactie ontlokt. Met de in 1934 in productie genomen innovatieve Traction Avant schreef André Citroën geschiedenis. Op de plek waar de voiture nu staat is eveneens geschiedenis geschreven, maar daarbij gaat het om de historie van de verwerking van cichorei. Alphons Meijer, eigenaar en bewoner, heeft in de uitvoering van het pand dat op de plek van de oude fabriek is gebouwd, ook die geschiedenis levendig gehouden.

Er zijn meerdere publicaties en verhalen in welke vorm dan ook verschenen over de peekoffie-fabriekjes in Borne. Een aantal interessante archiefphoto's en herinneringen van Bornenaren aan het bedrijfje (en de eigenaren daarvan) in de Oude Kerkstraat, vormden de aanleiding om nog een keer een kijkje te nemen in de fabriek die het langst is blijven staan.

Toen

In de periode van 1820 tot 1946 kende Borne vier bedrijfjes die zich hadden toegelegd op de productie van peekoffie¹, een drank die in de regel wordt aangeduid als surrogaatkoffie en in beroerde tijden, zoals oorlogsjaren, gedronken werd omdat echte bonenkoffie, die vanuit het buitenland moest worden aangevoerd, niet voorhanden of welhaast onbetaalbaar was. De producenten van de Bornse koffievervanger waren:

- ten Cate, de Horst (Abraham ten Catestraat)
- Fischer, hoek Marktstraat - Bekenhorst
- van Cleeff, Marktstraat
- Tusveld, Oude Kerkstraat ('t Sukerstroatje)

Tusveld was in de jaren twintig van de negentiende eeuw al begonnen met dit fabriekje dat in 1886 werd overgenomen door Antoon Siemerink. Het bouwwerk waarin de peekoffie tot vrij kort na de Tweede Wereldoorlog werd geproduceerd, is in 1969 gesloopt.

In 1966 was het gebouw, zij het in slechte staat, nog intact en het leek erop of het werk daar van het ene op het andere moment was neergelegd en niemand meer iets te zoeken had in de verlaten fabriek. Een belangrijk deel van de inventaris was jarenlang onaangevoerd gebleven, inclusief een hoeveelheid zakken met nog in goede staat verkerende peekoffie. Een verslag en foto's die er nog van gemaakt zijn, geven een aardige indruk van cichoreifabriek 'Tusveld'. *

Woonhuis

Het gebouw stamde hoogstwaarschijnlijk uit de achttiende eeuw en was oorspronkelijk gebouwd als woonhuis. De bewoners moeten, gelet op de grootte van de woning, gegoede burgers zijn geweest en een boerenbedrijfje hebben gerund, omdat er plek was voor het houden van vee.

Aan veel elementen was inderdaad nog te zien dat het ooit een woning was, want de vroegere aanwezigheid van meerdere vertrekken kon nog herkend worden. Zo was er nog een deel van de oude betimmering aanwezig waaruit duidelijk bleek waar onder

Twee keer de cichoreifabriek 'Tusveld'. Aanvankelijk zonder, later mét de dakkapel met hijsinrichting. Aan de dichtgemetselde vensterpartijen is duidelijk te zien dat het oorspronkelijk een woonhuis is geweest.

andere de bedstee zich moet hebben bevonden. Ook waren de zolderbalken gladgeschaafd en bewerkt. Aan de buitenkant waren de contouren van grote vensters nog goed zichtbaar. Deze vensters werden dichtgemetseld, toen het huis in 1825 werd ingericht voor de verwerking van cichorei of, in dialect, sukerie.

Indeling

Voor de opslag van cichorei was een donkere ruimte vereist, dus waren de raampartijen overbodig en zelfs niet gewenst. Het huis had een lage gevel aan de achterkant die nog verder naar achteren werd opgeschoven om meer ruimte te creëren. Het grootste gedeelte daarvan was bestemd voor de opslag van allerlei materiaal zoals papier, verpakkingen, houten liggers voor de droogrekken en het eindproduct: verpakte cichorei en peekoffie. Een kleiner gedeelte was ingericht als bedrijfsruimte waar het eigenlijke fabricageproces zich afspeelde, zoals het branden van de cichorei. Globaal besloeg het geheel een oppervlakte van twee gedeeltes van respectievelijk 9 keer 6 en 9 keer 4 meter. Op de zolderruimte werden de gesneden cichoreiwortels opgeslagen.

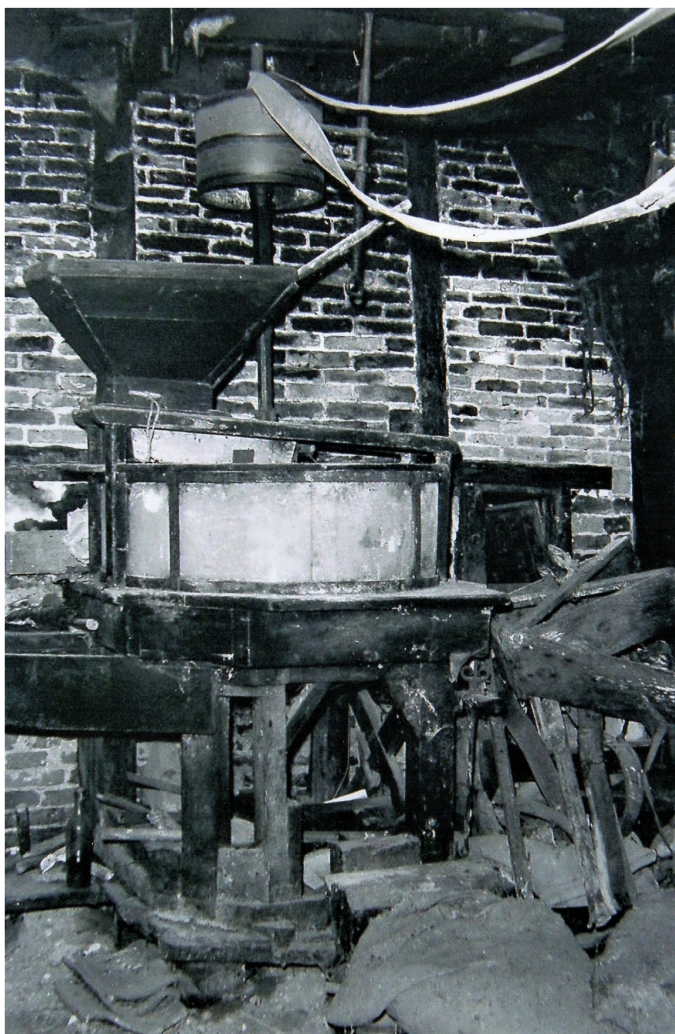

Foto boven: de rekken met een grote hoeveelheid losse 'liggers' voor het opslaan van de verpakte cichorei.

Branden en malen

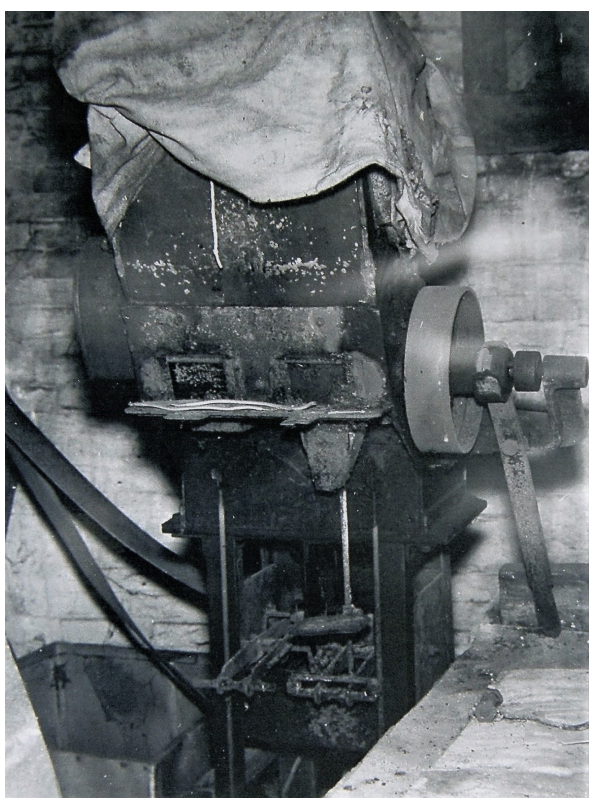
Om de foto's beter te kunnen duiden, is enige uitleg nodig over het fabricageproces. Het vanuit de drogerijen naar Borne aangevoerde halffabricaat voor het maken van cichoreipoeder, waren de in stukken gehakte en gedroogde wortels van de cichoreiplant. Deze zogenaamde cichoreibonen werden op de zolder van de fabriek in een houten trechter gestort. In de daaraan verbonden koker zat onderaan een schuif die geopend kon worden om de eronder geplaatste brander met de brokken te vullen. De brander draaide langzaam rond en het branden van zo'n honderdtwintig kilogram cichorei duurde bijna twee uren. De gebrande wortelschijven waren dan nog heet en week, maar werden na een half uur afkoelen keihard en konden dan gemalen worden. Na het malen, dat ongeveer een kwartier duurde, kon de gebrande cichorei verpakt worden. Pakjes met een inhoud van 250 gram werden gevuld met 200 gram poeder. Daarna moest het nog versgemalen product zo'n drie tot zes maanden rijpen. In die rijpingstijd zorgde het aangetrokken vocht ervoor dat de cichorei in gewicht toenam tot de gewenste 250 gram. De opslagruimte moest dus donker en vochtig zijn, maar ook weer niet te nat. De gevulde zakjes werden in kratjes op de bovenste liggers in rekken geplaatst. Gedurende het rijpingsproces werden deze om de zoveel tijd een niveau lager geplaatst. Dit 'latten verzetten' zorgde ervoor dat de nieuwe productie altijd bovenaan stond en de gerijpte cichorei, die hard en vochtig was geworden en uiteindelijk onderaan kwam te staan, klaar was voor de verkoop. Dit was de goedkopere variant, in de volksmond ook wel kniepkoffie² genoemd.

Foto onder: een van de twee 'maalstoelen' die nog in het gebouw aanwezig waren.

De eigenlijke peekkoffie was duurder, maar niet wezenlijk verschillend in bereiding en smaak. Het verschil zat hem hierin dat een kwartier voor het einde van het brandproces driekwart liter raapolie werd toegevoegd en dat zorgde ervoor dat er juist géén vocht aangetrokken kon worden. De zakjes moesten dus al direct worden gevuld met 250 gram gebrande cichorei in korrels of poedervorm, afhankelijk van het maalproces.

In 1966 stonden de twee zogenoemde maalstoelen er nog. Er was nog een draaipunt in de zolder aanwezig waaruit af te leiden viel dat de maalstenen ooit werden aangedreven binnen het geheel van een rosmolen, echte paardenkracht dus. Deze werd in 1906 vervangen door een petroleummotor die in 1911 plaats maakte voor een motor met elektrische aandrijving.

De motor van het aandrijfsysteem.

Secuur werk

Toen in 1965 bleek dat de schoorsteen, die het rookgas van de ovens moest afvoeren, dreigde in te storten, werd deze afgebroken. Op dat moment werden ook de ovens en de branders verwijderd. De bijgaande foto's werden gemaakt toen deze dus al niet meer aanwezig waren.

Er bestaat wel een beschrijving van de branders die in de loop van de tijd gebruikt zijn (vanaf ± 1941 werd met twee branders gewerkt). Dit materiaal moest van een goede kwaliteit zijn, omdat het brandproces zeer secuur handelen verlangde. Als er, bijvoorbeeld, hoger werd gestookt of de cichorei niet goed in de brander verdeeld was, ging dit ten koste van de kwaliteit en kon dat veel onnodig werk opleveren. Als er tussen de steenharde brokken ook maar één stukje te zacht of vochtig was gebleven en

De maalstoel, met steen, van dichtbij.

meekwam tussen de maalstenen, moesten deze naderhand met veel moeite worden schoongemaakt en dat kostte tijd.

Aankankelijk werd er gewerkt met een langwerpige brander van ongeveer 1 meter. Daarna werd er een kortere in gebruik genomen waarmee gewerkt werd tot 1919. In dat jaar werd er een nieuwe geïnstalleerd. Dat was een bolbrander, ook wel kogelbrander genoemd. Een apparaat waarin de cichorei zeer gelijkmatig verdeeld en gebrand werd. Deze was geproduceerd door de Emmericher Maschinenfabrik und Eisengießerei in Duitsland, dat vanaf 1959 verder is gegaan onder de naam 'Probat'.

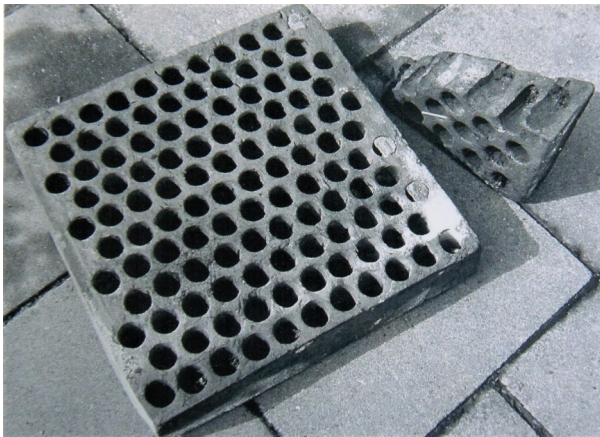
Klassieke bolbrander. Welk type er in Borne heeft bestaan, kon niet worden achterhaald.

Bron/foto: Museum für Kaffeetechnik in Emmerich.

Eesttegel

De aangeleverde gesneden en gedroogde cichoreiwortels werden door de firma Tusveld door de jaren heen van verschillende drogerijen betrokken. De kwaliteit was wisselend, afhankelijk van de grondsoort, zaaitijd, weersomstandigheden en de aanwezigheid van ongedierte. Aanvankelijk kwam dit halffabricaat uit Friesland. Toen daar de teelt was gestopt, uit Roesselaer in België en uiteindelijk uit Zeeland. De cichoreibonen uit Kortgene moeten de beste zijn geweest die men ooit had aangekocht.

In de drogerijen werd gebruik gemaakt van 'eesten'. Deze stenen kachels of ovens waren afgedekt met roosters van geperforeerde tegels waarop de gehakte of gesneden cichoreiwortels werden gedroogd. In het gebouw bevonden zich ook nog enkele van deze zogenaamde eesttegels. Omdat er in Borne alleen gebrand werd, zijn deze tegels hier dus nooit gebruikt.

Een van de aangetroffen eesttegels.

Geur of stank

Er zijn nog Bornearen die zich kunnen herinneren dat er cichorei werd gebrand aan de Oude kerkstraat. Zo weet Gé Nijkamp dat, als hij 's morgens onderweg was van de Ennekerdijk naar de Jacobusschool, er door het bovenste gedeelte van de half openslaande deur een walm naar buiten kwam. Binnen was Siemerink bezig met het branden van de gesneden peewortels. Dit proces zou, zoals vaak verondersteld wordt, door het scheikundige proces waarbij de in de cichorei aanwezige inuline³ wordt omgezet in karamel, een nogal zoete geur verspreiden. Gé is daar heel stellig in: "Het rook naar aangebrande melk." Niet echt aangenaam dus. Dat zien we ook bevestigd in een artikel uit 1976 in 'Nijs út eigen doarp', de plaatselijke krant van het Friese dorp Minnertsga, met de beschrijving van de plaatselijke cichoreidrogerij en branderij die daar ruim een eeuw in bedrijf moet zijn geweest. Auteur J.Heeringa schreef daarover: "Oudere inwoners, die nog van de fabriek afweten, herinneren zich de onaangename lucht die bij het branden van de cichorei werd verspreid." Dat later nog maar eens werd bevestigd met de quote 'Minnertsga heeft meer dan honderd jaar last gehad van de stank van onzuivere koffie'⁴.

Links: het resultaat van het droogproces, de cichoreibonen. Rechts: het resultaat van branden en malen, de cichoreikorrels. (Bron, foto's: geschiedenisdc.nl)

Tusveld

De firma aan de Oude Kerkstraat heette officieel Wed. H.L. Tusveld en Zn. en onder die naam werd regelmatig geadverteerd in de dagbladen. De eigenlijke oprichting door Tusveld was in 1830 en dat werd duidelijk op de verpakking van de peekoffie vermeld. Na de overname door Siemerink in 1886 bleef dat onveranderd, ook toen zijn zonen Wolter en Jan het bedrijf voortzetten.

Door de enorme stijging van de Cichorei-wortelprijzen zijn de prijzen van de **cichorei** **belangrijk verhoogd.**

Firma A. TEN CATE, Borne
Firma VAN CLEEFF & STORK, Dedemsvaart
N.V. v./h. B. H. EGBERTS & Co., Dalfsen
Firma RÖBKEN, Albergen
Firma D. H. SCHAARS, Borculo
Firma Wed. H. L. TUSVELD & ZONEN, Borne
WILLEM B. A. BLOEMEN, Ootmarsum.

Geen koffieschaarschte meer.
Pl.m. 50 pct. besparing op Uw koffie door het geregeld gebruik van **Peekoffie** of Cichorei van de **fa. Wed. H. L. Tusveld en Zn., Borne.** Cichorei- en Peekoffie-fabriek. Vraagt Uwen winkelier.

De gebroeders Siemerink staakten de productie in 1946 en in de daarop volgende jaren begon zich roest te vormen op de metalen onderdelen van de apparatuur die er nog stond, maar verder bleef alles zoals het was. Als een rommelig stilleven, een getuige van de Bornse surrogaat koffie-industrie, tot aan de sloop die rond die tijd meerdere karakteristieke oude panden in Borne trof.

Siemerink

Wolter en Jan Siemerink hadden naast hun inkomsten uit de verkoop van cichoreiproducten ook nog opbrengsten uit een varkensmesterij aan de Deurningerweg en ze hielden koeien. Bornse jongelui van toen weten zich nog te herinneren dat ze zakken vol eikels raapten en ze verkochten aan de Siemerinks voor 5 cent per kilo. De aankoop van dit varkensvoer, alsmede die van aardappelschillen, werd per advertentie aangekondigd. De inname en uitbetaling vond plaats bij de fabriek aan de Oude Kerkstraat.

Advertentie uit de oorlogsjaren toen de prijs voor de eikels hoger was dan in de jaren vijftig. Waarschijnlijk door schaarste van veevoer.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw waren er meerdere ondernemers die zich een achtergebleven Amerikaanse oorlogsjeep hadden aangeschaft. Zo ook Wolter Siemerink, die regelmatig gesignaleerd werd in een korenbloem blauwe Willys Jeep. Wolter woonde met zijn vrouw Liny aan de Marktstraat in het pand waar nu (in 2020) restaurant Las Carretas gevestigd is. Van de gebroeders Siemerink was Jan voor veel Bornenaren toch wel de bekendste. Vooral ook omdat hij op zijn oude dag regelmatig een wan-

deling maakte door het dorp, vergezeld van zijn hond. Jan was vrijgezel en woonde met zijn eveneens ongetrouwde zussen Lies, Marie, Jo en Cato, tegenover broer Wolter in wat van oorsprong het huis van linnenreder Hulshoff was, maar door de meeste Bornsen het Siemerinkshuis werd genoemd. Hij leed aan de ziekte van Leber, een zeldzame en erfelijke oogziekte die ook Bornse verwanten van hem trof. Jan wandelde met een witte houten wandelstok met twee rode bandjes aan de bovenkant, maar hij had nog steeds 'oog' voor het vrouwelijk schoon.

*Jan Siemerink met zijn vier zussen in de tuin van hun woning aan de Marktstraat.
(Foto: archief Gé Nijkamp)*

Stilleven van het interieur van de cichoreifabriek van Tusveld/Siemerink vlak voor de sloop in 1969. Met de maalstoel, zakken met oude peekoffie, een kratje van de Boerenbond Borne en vooral veel rommel.

Nu

Rond de eeuwwisseling waren Willemien Holterman en Alphons Meijer op zoek naar een geschikte ruimte voor het opzetten en inrichten van een kunstgalerie door Willemien en voor Alphons' liefhebberij, auto klassiekers of oldtimers. Door hun contacten met de toen nog waarnemend burgemeester van Olst, Cees Brekelmans, viel hun oog op het oude pand van Hotel de Ster aan de Marktstraat in Borne. Na enige twijfel, werd de knoop doorgesneden.

Eenmaal gevestigd in Borne, besloot Meijer een passende woning te laten bouwen op de plek waar hoteleigenaar Bertus Baartman na de sloop van de oude cichoreifabriek in 1969 een nieuwe feestzaal in gebruik had genomen. In overleg met de monumentencommissie werd een plan ontwikkeld dat resulteerde in het aanvragen van een vergunning voor de bouw van een pand in de stijl van de oude fabriek.

Het idee werd door vrijwel alle buurtbewoners omarmd en gesteund, maar toch dreigde het plan in het water te vallen omdat er door een van de burens bezwaar werd aangetekend. Hoewel ook de gemeente Borne de volledige goedkeuring aan het bouwplan gaf, hield de bezwaarmaker voet bij stuk. Uiteindelijk moest de rechter er aan te pas komen om het geschil op te lossen. En dat gebeurde. Meijer werd volledig in het gelijk gesteld, het bezwaar werd niet ontvankelijk verklaard en de bouw kon beginnen. Het resultaat was een fraai nieuw pand, niet zoals het origineel uitgevoerd in baksteen, maar wel met duidelijke kenmerken van de oude cichoreifabriek.

Binnenin de woning zijn die kenmerken er nauwelijks of niet, maar Alphons Meijer kan nog wel een paar mooie herinneringen voorleggen. Zoals de gesprekken die hij tijdens de bouw wel eens voerde met 'een ouder mannetje dat van tijd langs kwam wandelen met zijn hondje' (Wim Kamman). Hij had Siemerink regelmatig meegeholpen met het naar binnenbrengen van een nieuwe vracht cichoreibonen.

Ook een ingelijst documentje is zo'n voorbeeld: het kentekenbewijs uit 1954 van de blauwe Willys Jeep

van Wolter Siemerink.

En terloops wordt er ook nog even gewezen op de fraaie parketvloer in de woonkamer. Dan wel geen overblijfsel van het cichoreiverleden, maar wel een stuk nostalgie, al was het alleen maar omdat schrijver van dit artikel er ooit wel eens een poging deed om iets uit te voeren wat op dansen leek. Hoe dan ook, in de woonkamer ligt nog een groot deel van de dansvloer uit café restaurant De Ster.

En als we het er dan toch over hebben ....., Alphons tovert een langwerpige bus tevoorschijn met daarin een pak met harde cichorei. Weliswaar van de Beukelaar en niet van Tusveld, maar het eindproduct is er dus nog wel in de voormalige fabriek die herinnert aan de Bornse (industriële) geschiedenis. Toen de lucht in het Sukerstroatje regelmatig gevuld werd met de geur van .... aangebrande melk.

Noten:

Foto: auteur van dit artikel

1. Pee van peen (wortel).
2. Van deze taaie substantie werd meestal een stuk afgeknepen als er koffie van werd gemaakt. Met cichorei opgepepte oude bonenkoffie werd ook wel 'schooierskoffie' genoemd.
3. Inuline behoort tot de prebiotica en draagt onder andere bij aan een goede darmflora.
4. Als koffie met cichorei wordt aangelengd, is het geen 'zuivere koffie' meer. Oorsprong van de uitdrukking: 'Dat is geen zuivere koffie'.

WEGENVERKEERSWET	
KENTENKENBEWIJS	
als bedoeld in artikel 9, eerste lid, onder 2e, van de Wegenverkeerswet.	
Het kenteken	PP-25-58
is opgegeven voor de personen-auto.	
Merk:	Willys
Bouwjaar:	1944, Type: Jeep
Motor:	--- cyl. inh.: 2199 cm ³ , aantal cyl.: 4
Motornummer:	
Onderstel(chassis)nummer:	-361727-
Koetswerk:	2-deurs, blauw
Remmen: voertrem op	alle wielen (Hydr.)
handrem op	transmissie-as
Koplichten:	
Bijzonderheden:	
<div style="border: 1px solid black; width: 100px; height: 100px; margin: 0 auto;"></div>	
Afgegeven te 'S-GRAVENHAGE, de 19 Januari 1954 De Directeur van de Rijksdienst voor het Wegverkeer,	
Leges:	f 4.-
Eigenaar/houder:	
PP2558 W. J. SIEMERINK W11144 MARKTSTR. 1 361727 BORNE(OV.)	

Met dank aan:

- *Jaap Grootenboer; archiefmateriaal en foto's (tenzij anders vermeld).
- Gé Nijkamp; achtergrondinformatie en foto.
- Jan Immerman; achtergrondinformatie.
- Alphons Meijer; voor de ontvangst in zijn 'cichoreiwoning' en de uitgebreide uitleg.

Bronnen:

- *Rapport (30 maart 1966) van H. Hagens, Rijksmuseum voor volkskunde Arnhem
- www.geschiedenisdc.nl
- www.minnertsgavroeger.nl
- www.probat.com
- Regionale dagbladen via 'Delpher'

Evenementenhal, een klein dorp gaat mee in de vaart der grote steden (deel 2)

Bertie Velthuis

In de vorige Boorn en Boerschop hebt u kunnen lezen over het ontstaan van de Evenementenhal in Borne. Hieronder volgt het tweede deel, waarin de redenen voor het verdwijnen van diezelfde hal uit de doeken wordt gedaan en wat er voor in de plaats komt.

Hinderwetvergunning

De heer H. J. G. van der Vegt, Azelosestraat 30, schrijft op 20 augustus 1986 een brief aan het gemeentebestuur waarin hij, nu de verbouwing (zie een vorig hoofdstuk) bijna is voltooid, vraagt of de volgens een bericht van 3 oktober 1985 aan te brengen standhoudersingang aan de andere zijde van het gebouw ook daadwerkelijk wordt aangebracht. De brieveschrijver stelt dat de activiteiten in de hal zullen toenemen. Hoogstwaarschijnlijk gezelschappen die in de loop van de avond opbouwen en 's nachts weer afbreken. Tengevolge waarvan er overlast zal zijn met een open standhoudersingang aan de zijde van de Azelosestraat. Hij wijst er op dat in het verleden incidenteel reeds door diverse buurtbewoners is gewezen op activiteiten op ongebruikelijke uren. Er was toen al een beroep gedaan op bestuurders gedaan. Er moesten nu bindende afspraken komen. De gemeente Borne constateert op 4 september 1986 dat de Evenementenhal, op basis van het geïnstalleerde vermogen (kW) Hinderwetplichtig is. Er volgt een aanschrijving aan de directie van de Evenementenhal om de vergunning aan te vragen. Tevens wordt de directie er op geattendeerd dat zich de mogelijkheid aandient aan de achterzijde van de hal van Nijverdalen ten Cate grond aan te kopen en de standhoudersingang van de zijde van de Azelosestraat hiernaar toe te verplaatsen. Het Spanjaardcomplex zal immers binnenkort worden afgebroken. Op 13 januari 1987 ligt er een ontvankelijke aanvraag om Hinderwetvergunning. Er volgt een lange periode met terinzagelegging van de aanvraag, hoorzitting, ontwerpvergunning, bezwaar en beroep. Zaken die hierbij aan de orde komen zijn: De standhouders-ingang aan de zijde van de Azelosestraat, het stallen van caravans en tenten op het driehoekige parkeerterrein tussen Evenementenhal en Azelosestraat zonder voldoende toiletvoorzieningen voor de "bewoners" hiervan, geluidsoverlast, ook bij gesloten deuren, onvoldoende toezicht en reclametoestellen. De omwonenden benadrukken telkens dat ze de exploitatie van de Evenementenhal niet onmogelijk willen maken. Een standhouderstoegang aan de andere zijde (achterzijde) van de hal lijkt voor veel problemen een oplossing. Het gemeentebestuur verleent op 28 juli 1987 een Hinderwetvergunning. Inmiddels zijn er extra problemen. De hal gebruikt volgens de omwonenden nooduitgangen aan de zijde van de Azelosestraat als toegang voor heftrucks en busjes. Dit geeft geluidshinder. De

directie van de Evenementenhal geeft aan bereid te zijn een stuk grond, ongeveer 3000 m², achter de hal te willen kopen, ja zelfs overeenstemming hierover te hebben met Nijverdalen ten Cate, maar echt concreet wordt de aankoop niet.

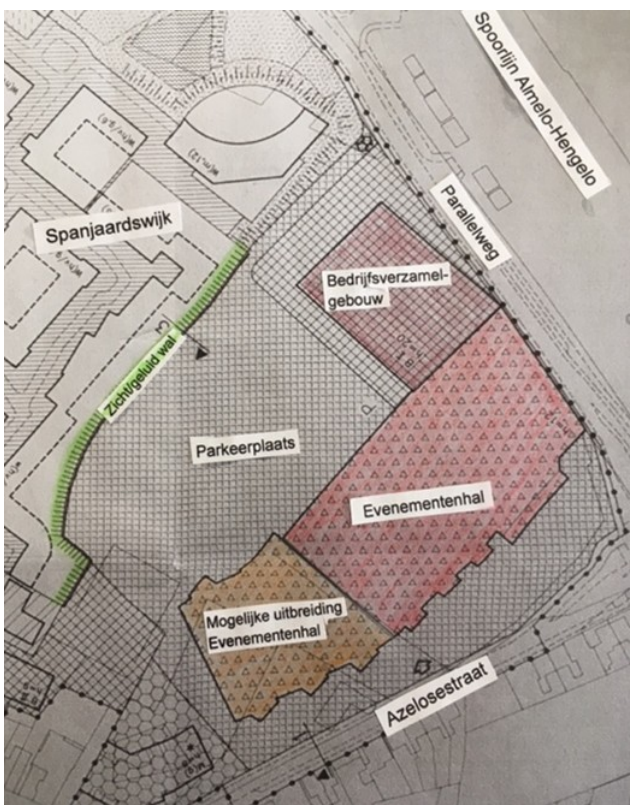
Uitspraak Raad van State

Vier omwonenden gaan in beroep bij de Raad van State. Belangrijkste punt van beroep is de standhoudersingang aan de zijde van de Azelosestraat. Op 27 juli 1990 vernietigt de afd. Geschillen van Bestuur van de Raad van State de Hinderwetvergunning. De belangrijkste reden hiervoor is dat er "slechts" 245 parkeerplaatsen zijn. Dit is nogal verrassend, immers het aspect "beschikbare parkeerplaatsen" was tijdens de eerdere procedure nauwelijks aan de orde geweest. Ook was de Raad van State van mening dat, met slechts één standhoudersingang, er te weinig opstelruimte voor vrachtwagens was en hierdoor de verkeersveiligheid in gevaar kwam en de doorstroming op de Azelosestraat werd belemmerd. Tevens was de geluidbelasting op de nabij gelegen woningen te hoog. Deze werd in de avonduren met 17 dB(A) en in de nachtelijke uren met 22 dB(A) overschreden. Deze conclusie was gebaseerd op een in december 1987 tijdens een optreden van B.Z.N. uitgevoerd akoestisch onderzoek. En dan was B.Z.N. ook nog een "rustige" band. Het gemeentebestuur besluit vervolgens de activiteiten van de Evenementenhal te gedogen.

Aantal vereiste parkeerplaatsen

Over het aantal bij de Evenementenhal vereiste parkeerplaatsen werden in maart 1990 verschillende berekeningen gemaakt. Er waren twee benaderingen, te weten op basis van het oppervlak van de tentoonstellingsruimte en op basis van het aantal bezoekers. Er waren twee typen beurzen, te weten publieksbeurzen en vakbeurzen. Bij publieksbeurzen, als bijvoorbeeld de huishoud/hobbybeurs, komen op een dag tot 10.000 bezoekers. Bij een vakbeurzen tot 3.000 bezoekers. De publieksbeurzen zijn dus maatgevend. Uit een vergelijkbare situatie, de Pr. Bernhardhallen te Zuidlaren, komt men op 10,9 vereiste parkeerplaatsen per 100 m² beursruimte. Voor de Evenementenhal zou dit 654 vereiste parkeerplaatsen betekenen. Een andere berekening is die, waarbij uitgegaan werd van het aantal bezoekers, die om reden van brandveiligheid maximaal in de hal aanwezig mogen zijn. Te weten

2.600 en onder bepaalde voorwaarden en extra voorzieningen, zelf 3.600 bezoekers. Wanneer werd uitgegaan van 3 bezoekers per auto en rekening werd gehouden met de ligging van de Evenementenhal nabij het station (bus en trein), zou het vereiste aantal gesteld moeten worden op 800 parkeerplaatsen. En er zijn slechts 245 parkeerplaatsen. Dit aantal is samengesteld uit 45 p.p. op eigen terrein en 200 p.p. op het aan de overzijde van de Parallelweg gelegen terrein van de N.S., dat door de Evenementenhal sinds half 1982 werd gehuurd. Dit aantal kan nog worden vergroot met 135, tot 385 p.p. wanneer de Evenementenhal overgaat tot het kopen van het perceel van 3000 m², gelegen achter de hal. Maar het aantal blijft dus veel te gering. Het lijkt een moeilijk op te lossen probleem. Er zou zelfs 12.000 m² (1,2 ha.) perceel bijgekocht moeten worden om het vereiste aantal p.p. te realiseren. Maar dan geeft Jan Hagedoorn, middels een brief d.d. 3 januari 1990, aan dat hij de aan te kopen 3000 m² geheel wil bebouwen. Maar 3.000 m² extra beursruimte zal leiden tot meer bezoekers en meer vereiste parkeerplaatsen. Op eigen terrein tot 1.130 plaatsen. Hiervoor is 23.000 m² (2,3 ha) parkeerterrein nodig. Omtrent deze vereiste omvang wordt in een rapport van de gemeente opgemerkt dat dit ten koste zal gaan van een goede stedenbouwkundige invulling van het gehele Spanjaardcomplex. Er zou een te grote open ruimte ontstaan, terwijl er bij het station toch eigenlijk bebouwing zou moeten zijn.

Overzichtskaartje van de mogelijke uitbreiding en de aan te leggen parkeerplaatsen

Inpassing Evenementenhal in ontwikkeling op voormalig Spanjaardterrein

Er was geen Hinderwetvergunning, het gemeentebestuur gedoogde de activiteiten van de Evenementenhal. Er werd gezocht naar een goede ruimtelijke inpassing. Dit moest gecombineerd worden met de voorgenomen bebouwing op het Spanjaardcomplex. De Evenementenhal had dringend behoefte aan meer ruimte. Ze wilde de hal zeker met 3.000 m², liefst zelfs met 4.000m², tot 10.000m² vergroten. Ze plaatste hiertoe regelmatig tenten. De heer van der Vegt verzocht het gemeente om de gedoogsituatie te beëindigen. Als reden hiervoor geeft hij aan "de ongebreidelde" opstelling van tenten aan de achterzijde van de hal, waardoor de tweede standhouderstoegang niet bruikbaar is en er minder parkeerplaatsen zijn. Er vindt in april 1992 overleg tussen de gemeente en de Evenementenhal plaats over een nieuwe Hinderwetvergunning. Maar er liggen ook brieven van de Inspectie Ruimtelijke Ordening dat het Rijk het beleid heeft dat de automobilititeit moet worden beperkt en er geen grote aantallen parkeerplaatsen bij een dergelijk gebouw gewenst zijn. Bezoekers moeten in principe per openbaar vervoer komen. Dan schrijft de Evenementenhal op 21 april 1992 een brief aan de heer v.d. Vegt en anderen waarin ze zegt dat "men zeker wel gehoord zal hebben dat de Evenementenhal zal worden opgeheven, gekoppeld aan het voornemen een nieuwe hal te realiseren langs de A1". Ze verzoekt om gedrieën (Evenementenhal, gemeente en omwonenden), te zoeken om de periode totdat de verhuizing is gerealiseerd, probleemloos te overbruggen. De Evenementenhal wil in het verlengde van de bestaande hal een tijdelijke vergroting realiseren van 3.000 m². De gemeente staat achter de vergroting van de hal. Er is reeds een exploitatieovereenkomst tussen haar en de Evenementenhal gesloten. E.e.a. blijkt ook uit het bestemmingsplan Spanjaardhof dat op 29 oktober 1992 door de gemeenteraad wordt vastgesteld. Hierop is te zien dat de Evenementenhal de mogelijkheid krijgt haar bebouwing in principe tot 10.000m² te vergroten. En er komen er op eigen terrein 650 p.p. Het bedrijfsverzamelgebouw blijft hier nog bestaan. Aan de zijde van de woonbebouwing van de toekomstige Spanjaardhof wordt een (zicht/geluid) wal gepland. De Evenementenhal stelt verder voor om, aangezien de verhuizing "binnenkort" te verwachten is geen Hinderwetvergunning meer aan te vragen. Het aanvragen van deze vergunning is, gezien het vele onderzoek dat nodig is, een kostbare zaak. De omwonenden zijn hier niet tevreden mee. Maar ook de ontwikkelaar van de nieuwe woonwijk de Spanjaardshof, juist achter de Evenementenhal, maakt hiertegen bezwaar. Er wordt vervolgens op 10 september 1992 een Hinderwetvergunning aangevraagd voor de vergrote hal. Echter,

Huidige situatie Parallelweg

gezamenlijk wordt op 21 oktober 1992 de conclusie getrokken dat het beter is met de afhandeling hiervan te wachten tot er meer zekerheid komt over de verplaatsing van de Evenementenhal. Het college van B. en W. van Borne besluit op 10 november 1992 daadwerkelijk de behandeling van de aanvraag uit te stellen. De duidelijkheid wordt in februari 1993 verwacht. Wel zal de Evenementen zich in de tussentijd aan de gemaakte afspraken over beperking van hinder moeten houden.

Verhuisplannen

In 1992 doet de heer Wagner (voormalig directeur van Philips Eindhoven) in opdracht van de gemeente Hengelo onderzoek naar ontwikkelingsmogelijkheden van Hengelo. In het uitgebrachte rapport geeft hij aan dat er in Hengelo ruimte is voor een mini Rai. Het voorstel is de Evenementenhal naar Hengelo te halen. Er volgt een lange periode van voorbereiden en planvorming. Hierbij moet gedacht worden aan: taxeren waarde perceel en opstellen Borne, aankoop nieuw perceel, aanvragen subsidies, opstellen bouwplan en opstellen bedrijfsplan. De nieuwe hal zelf moet 10.000 m² groot zijn. Daarnaast komen nog verdere voorzieningen. De financiering van de verhuizing van de Evenementenhal naar Hengelo, verkoop van de opstallen in Borne en het weer bebouwen van het vrijkomende perceel is geen sinecure. Wanneer de Evenementenhal naar Hengelo verhuist, zijn daar forse investeringen in de infrastructuur nodig. Te denken valt aan de aankoop en bouwrijp maken van een groot perceel, het verleggen van de Woolderbinnenbeek en het verlengen en aanpassen van de Wegtersweg. Uit een bericht van 14 november 1992 in het Hengelo's Dagblad blijkt het om een bedrag van fl. 4,5 miljoen te gaan. Hierin is voorzien via twee "bronnen", te weten: 2,2 miljoen uit een Europees fonds voor "bedrijfsomgevingsbeleid". En fl. 2,5 miljoen dat eerder door het ministerie van Economische Zaken aan Hengelo en Enschede beschikbaar was gesteld, maar door het ministerie in

november 1994 alsnog werd goedgevonden dat het bestemd werd voor infrastructuur t.b.v. "de mini Rai". Voor het hergebruik van het de perceel van de Evenementenhal te Borne lag dit moeilijker. Het tekort werd begroot op 2 miljoen. Hiervoor was in november 1992 door de provincie fl. 0,5 miljoen beschikbaar gesteld. Weth. G.J. ten Thije van Hengelo is van mening dat beide gemeente een bijdrage moeten leveren en dat "Zwolle" extra geld uit de zak moet worden geklopt.

Verkoop Evenementenhal en bedrijfsverzamelgebouw

De gemeente Borne koopt op 19 oktober 1994 de Evenementenhal en het naastgelegen bedrijfsverzamelgebouw voor een bedrag van fl. 3,3 miljoen. Jan Hagedoorn ontvangt daarnaast de eerder genoemde fl. 2,2 miljoen van de gemeente Borne en Hengelo gezamenlijk uit het "bedrijfsomgevingsbeleid". Burgemeester Vunderink zegt het geheel te willen doorverkopen aan een projectontwikkelaar voor woningbouw. Hij maakt zich zorgen over de betaalbaarheid van de te bouwen woningen. Er moet immers ook nog worden gesloopt. De toekomstige wijk zal moeten aansluiten bij de reeds gerealiseerde Spanjaardhof. Het bedrijfsverzamelgebouw moet in zijn visie blijven bestaan en dient te worden opgeknapt. Hierbij mag het historisch karakter geen geweld worden aangedaan. In het gebouw zitten ondernemers, waarvoor moeilijk vervangende ruimte kan worden gevonden. Bovendien is dit het laatste gebouw dat herinnert aan de Spanjaardfabrieken. Reeds half november van hetzelfde jaar worden Tomassen Dura (het huidige bouwbedrijf Dura-Vermeer) en Bouwbedrijf Oude Wolbers eigenaar van de Evenementenhal en het bedrijfsverzamelgebouw.

Er heeft, zo lezen we in de T.C. Tubantia van 11 november 1994, op 10 november van het zelfde jaar een overleg tussen de gemeenten Borne en Hengelo plaatsgevonden, waarbij de provincie Overijssel als bemiddelaar optreedt. De gemeente Borne heeft "bedongen" dat op het terrein van de Evenementenhal 200, i.p.v. de eerdere 120, woningen mogen worden gebouwd. Ook krijgt de gemeente Borne fl. 600.000,- van de gemeente Hengelo om de exploitatie op het voormalige Evenementenhalterrein haalbaar te maken, want het is moeilijk om een stedenbouwkundig passende aansluiting te vinden bij de aansluitende Spanjaardhof. Wel moet de gemeente Borne 40 ha. grond afstaan voor de Westermaat-Industriezone te Hengelo. En wordt de toekomstige zgn. Zuidelijke wijk (de huidige Bornse Maten) ruimtelijk een reservelocatie binnen de Vinex convenant in Twente. Borne mag elders, anders dan in de zuidelijke wijk, van de provincie meer woningen bouwen, indien deze nodig zijn voor sociaal/economisch gebonden inwoners. Burgemeester Vunderink zegt dat hij wat betreft resultaten aan deze afspraken een Calimero-

gevoel over houdt. De fractievoorzitter van het CDA, Martin Reesink, zegt "Ze (Hengelo) zijn uit op annexatie van Borne-Zuid. Hengelo treedt op als ordinaire Roofridders."

Begin 1995 voegt ook Gerard Groothuis (Harbrinkhoek) zich bij de bouwcombinatie. Deze neemt de naam "De Wevershof" aan. (De huidige buurt heeft haar naam hieraan te danken) Er zal dat jaar niet meer worden gebouwd. Het wijzigen van het bestemmingsplan gaat zeker 1 tot 1,5 jaar duren. Het nieuwe bestemmingsplan moet ook gaan gelden voor het bedrijfsverzamelgebouw. Hiervoor denkt men aan het behoud van de begane grond waarboven 2 lagen met appartementen.

Oud aanzicht hoek Parallelweg-Azelsestraat

Sloop Evenementenhal en bedrijfsverzamelgebouw

Op 12 april 1995 bericht de Bornse Courant dat de sloop van de Evenementenhal daadwerkelijk is begonnen. De fa. Langezaal heeft eerst de binnen werkzaamheden uitgevoerd. Ze is nu met de buitenzijde bezig, ze denkt dat de sloop twee maand gaat duren. Dan behoort de Evenementenhal tot het verleden. Enige tijd later bericht de Bornse Courant dat ook het bedrijfsverzamelgebouw wordt gesloopt.

Bebouwing voormalig terrein Evenementenhal en Bedrijfsverzamelgebouw

De eerste bebouwing in 1997 en 1998 van het vrijkomende terrein betrof 105 eengezinswoningen. Voor de officiële start van de bebouwing op het voormalige Evenementenhal, thans Wevershof genaamd, nodigt de bouwcombinatie "de Wevershof" op 5 juni 1997 het gemeentebestuur uit. In haar brief hiertoe geeft zij aan ook de heer Jan Hagedoorn, de voormalige eigenaar te hebben uitgenodigd. Zij wil hiermee aangeven content te zijn met de wijze waarop de onderhandelingen in de voorgaande jaren zijn verlopen. Jan Hagedoorn verricht de eerste officiële handeling. Tevens houdt hij een toespraak. Vervolgens werden het "ronde" gebouw aan de Azelsestraat met 30 eengezinswoningen en het eveneens "ronde" woonwerkgebouw gelegen aan de Parallelweg met 1.000 m² bedrijfsruimten en 32

Nieuw aanzicht hoek Parallelweg-Azelsestraat

appartementen opgericht. Als laatste werden in 2000 de woongebouwen Amarant en Magenta, elk met 18 appartementen opgericht. Deze gebouwen zijn gesitueerd op de plaats van het bedrijfsverzamelgebouw. Inmiddels was er door de bouwcombinatie "de Wevershof" met een aantal huurders zoals Cine-tap bioscoop, Crazy Grillhouse (horecabedrijf), garagebedrijf Beune en de ruimte in de kelder waar de politie schietoefeningen hield, overeenstemming bereikt om te verkassen. Velen denken dat er van het oorspronkelijke Spanjaardcomplex niets behouden is. Dit is niet juist. Alleen is het niet zichtbaar. Onder beide woongebouwen bevindt zich namelijk nog de oorspronkelijke kelder van het Bedrijfsverzamelgebouw, Deze doet nu dienst als parkeerkelder. Het woongebouw Amarant staat geheel boven deze kelder. Het woongebouw Magenta staat slechts gedeeltelijk op deze kelder. Dit houdt in dat er naast de kelder palen zijn geheid, waarop het overige deel van het gebouw rust. Technisch een hoogstandje, waarvoor het ingenieursbureau Schreuders van onze dorpsgenoot en lid van onze vereniging Cor Schreuders heeft getekend. Als laatste is het woon-zorgcentrum "de Klippen" gebouwd. In totaal werden er 203 woningen op het terrein gebouwd.

Nieuwe Evenementenhal, het Expo Center

In april 1994 wordt met de bouw van het multifunctionele beursgebouw Expo Center Hengelo gestart. De eerste steen wordt gelegd door staatssecretaris van Rooyen. Er is een prachtige opening met het orkest van André Rieu en 3000 bezoekers. In oktober 1994 starten de activiteiten. Het eerste evenement is op 14 oktober en wel met de bekende huishoud- en hobbybeurs. De agenda is goed gevuld. Toch lijdt het Expo Center het eerste jaar fors verlies. Reden hiervoor zijn o.a. de kosten die gemaakt moeten worden voor de naamswijziging. Maar in de T. C. Tubantia van 29 december 1995 is sprake van een zeer tevreden,

openhartige en optimistische Jan Hagedoorn. Hij hoopt in de nieuwe hal 30% meer bezoekers te mogen ontvangen. Dat aantal is ruimschoots gehaald. Enschede en Hengelo wilden volgens hem reeds in 1990 graag een grote beursvoorziening, terwijl de gemeente Borne wel van de Evenementenhal af wilde om zo ruimte te creëren voor woningbouw. Enschede zou grond voor een hal naast het stadion van F.C. Twente aangeboden

vakantiebeurs, een Sylvesterconcert met Marco Bakker en, erg bijzonder, het jaarlijkse congres van de Nederlandse Vereniging van Gemeenten (V.N.G.). Dit gaf Hengelo een mooie kans zich aan de andere gemeenten te tonen. En hoewel de hal van het Expo centrum 4000 m² groter is dan de Evenementenhal is er soms ruimtegebrek. Bij de komende Landbouwbeurs in januari 1996 moet er zelfs een tent bij worden gezet. Om de automobilititeit te beperken is er zelfs een klein treinstation (halteplaats) aangelegd. Echter, er zijn hier nimmer treinen gestopt.

Het nieuwe Expo-center

hebben. Maar dat aanbod sloeg hij af. Een plek op Westermaat, zichtbaar vanaf de snelweg, is voor een gebouw met deze functie volgens hem "geografisch verplicht". Binnenkort komen er zelfs vanaf de A1 en A35 verwijsborden naar de hal. Er komen nu evenementen die we in Borne nooit gehad zouden hebben. Tot april zijn alle weekenden vol. Hij noemt er een paar, zoals de Caravan- en

Beëindiging activiteiten Expo center, de opvolger van de Evenementenhal

Er volgen tot 1998/1999 goede beursjaren. Daarna treedt er een achteruitgang in het hele beurswezen op. Niet alleen het Expo center wordt hierdoor getroffen. Alle grotere beurscomplexen krijgen hiermee te maken. In de hal richt Hagedoorn, om de stille zomermaanden te overbruggen, een overdekte speeltuin in. Hij zegt hierover "Zuinigheid van de Kruidenier komt mij nog goed van pas". Jan Hagedoorn vertelt dat de opkomst van het internet hiervan de reden is van de achteruitgang. Bedrijven gaan hun nieuwe producten via internet introduceren en richten geen stand meer in. Potentiële klanten zien nieuwe producten ook op internet. Huishoud- en hobbybeurs en vlooiemarkt blijven nog wel trekkers. Er is een nieuwe activiteit "Expo on Horse", waar toppaarden en goede veulens worden geveild. In 2002 verkoopt hij het Expo Center aan drie Twentse investeerders. Er worden daarna geen beurzen e.d. meer gehouden.

PROFILE
DE FIETSSPECIALIST

Weijenborg

Deldensestraat 56

7621 EK Borne

Telefoon 074-2671910

De Bornse beek. De aderen van een waterlichaam nader beschouwd.

Frans Claas

De Bornse Beek, ons allen welbekend, staat letterlijk aan de bron van Borne en de term 'levensader' is dan ook ten volle van toepassing. Omdat deze levensader nog immer grote betekenis heeft voor Borne (en ver eromheen) nodigt dat uit tot een nadere beschouwing van zijn vitale functies; de aderen van het waterlichaam De Bornse Beek.

Stukje historie.¹

Volgens overlevering was Borne een agrarische nederzetting, waarvan de basisstructuur vermoedelijk ontstaan is in de Karolingische Tijd (800–1000 na Christus)². Niet toevallig is een plek gekozen aan de Bornse Beek; de natuurlijke condities waren hier optimaal, zowel voor de waterhuishouding van de akkers als voor de winning van drinkwater.

Een paar eeuwen later, in de 12^e en 13^e eeuw, veranderde het karakter van de agrarische bedrijven, doordat er grotere oppervlakten akkerland, de zogeheten escomplexen, werden gebruikt. Dat leidde tot ontwikkeling van paden en weggetjes naar het dorp om de hooilanden, de heidevelden en de essen met het dorp te verbinden. Er ontstond zo een spinnenwebachtige wegenstructuur, die karakteristiek is voor veel oude esnederzettingen.

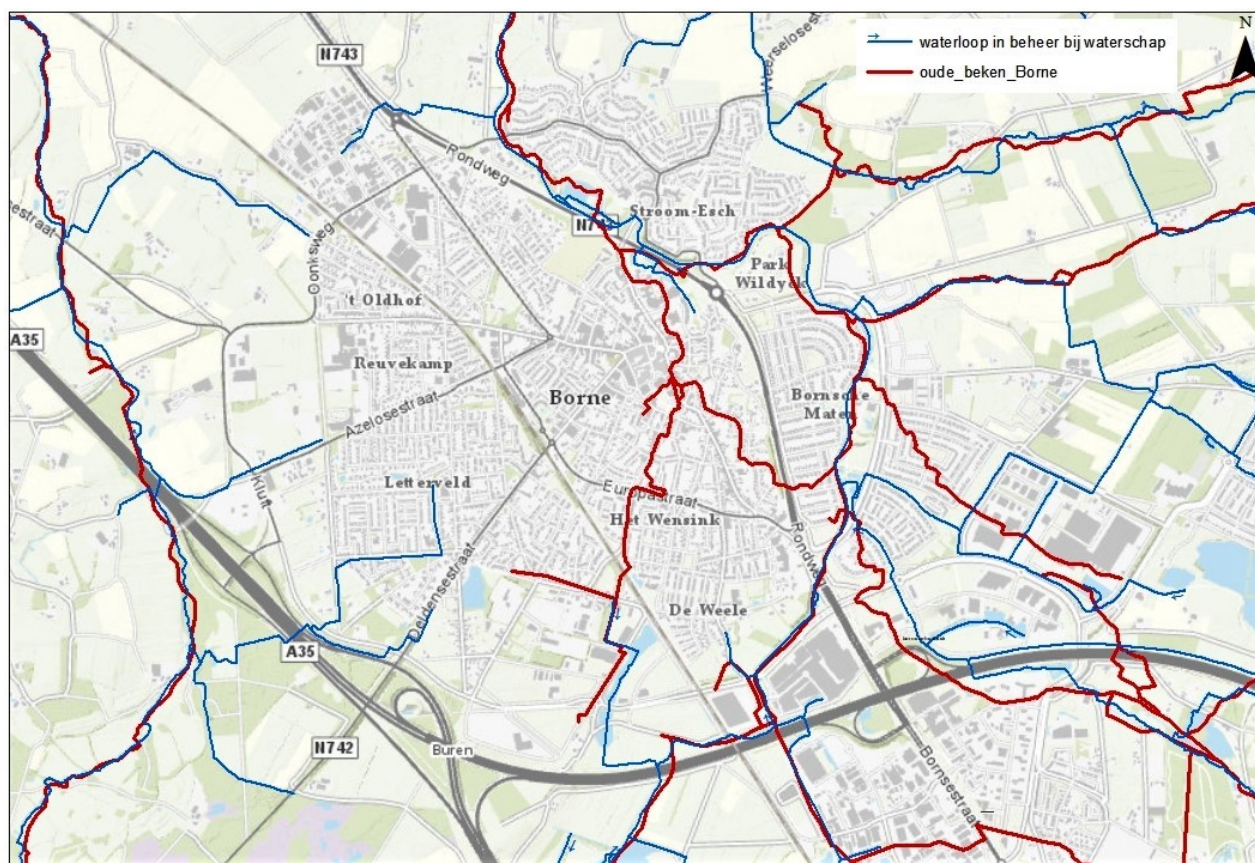
Vroeger liep de Bornse Beek door het oude dorp. Thans is de beek er omheen geleid en keert nu, via de nieuwbouwwijk 'Bornse Maten' weer terug in een

deel van het dorp. Rond 1900 stroomde de beek (toen Bornsche Aa genoemd) nog wel door het centrum (zie overzichtskaartje).

*'Ter illustratie zijn twee zeer bijzondere overzichtskaartjes in dit artikel opgenomen; één met de ingetekende waterlopen in het centrum van Borne anno 1900, waarop precies de toenmalige loop van de Bornse Beek door het dorp te zien is plus een kaartje waarop zowel de beeklopen anno 1900 als de huidige lopen te zien zijn.'*³

Stroomgebied Bornse Beek.

Het stroomgebied⁴ 'Bornse Beek' omvat veel meer dan het gedeelte van de beek, dat die naam draagt. De naam Bornse Beek werd van oudsher gebruikt vanaf de samenvloeiing van de BerflobEEK en de Elsbeek (ook Drienerbeek genoemd) in Hengelo; dat was ongeveer ter hoogte van de plek, die thans Thiemsbrug genoemd wordt, dus vlakbij de voormalige Havezate Huys Hengelo.

Oude en huidige waterlopen. (Kaart van Nannie Otto)

Borne, centrum met waterlopen. (Kaart van Nannie Otto)

Thans begint de 'Bornse Beek' officieel bij het punt, waar de Berfloebek en de Woolderbinnenbek samenvloeien⁵. Dat is tegenwoordig vlakbij de bushalte 'Plein' op de Busbaan achter de McDonalds op het Westermaatplein. De naam 'Bornse Beek' wordt in de praktijk vaak gebruikt vanaf de rioolwaterzuiveringsinstallatie van Waterschap De Vechtstromen (Wegtersweg), daar waar het water van de Berfloebek de installatie weer verlaat richting Borne.

Het huidige stroomgebied van de Bornse Beek begint dan ook bij de oorsprong van de Berfloebek (bij de Broeierd / Kristalbad te Enschede) en de Elsbeek (bij het Sterrenbos tussen Driene en Lonneker, even ten westen van het vliegveld). Het stroomgebied van de Bornse Beek eindigt niet bij de uitstroom in de Loolee, zoals je zou verwachten, maar bij de uitstroom van de Loolee in het iets verderop gelegen Lateraalkanaal bij Almelo⁶.

Het totale oppervlak van het stroomgebied is 5.892 ha. De lengte van de totale loop (v.a. het Kristalbad bij Enschede) van de Bornse Beek is bijna 23 km⁷.

Voor het goede begrip wil ik hier melden, dat de 'Oude Bornse Beek', hoewel het een oude arm van de Bornse Beek is, onderdeel uitmaakt van een ander stroomgebied; hierover in de loop van het artikel meer.

'Het onder voetnoot 7 genoemde KRW staat voor Europese Kaderrichtlijn Water. Het doel van de KRW is een duurzame bescherming van ecosystemen en watervoorraden. De Rijksoverheid vertaalt de KRW in landelijke beleidsuitgangspunten, kaders en instrumenten. De Minister van Infrastructuur en Waterstaat is in Nederland eindverantwoordelijk voor de

uitvoering van de KRW.

De Unie van Waterschappen ondersteunt de Waterschappen bij het bereiken van hun kwaliteitsdoelen.'

Belangrijkste functie.

Voor het Waterschap 'Vechtstromen' is de Bornse Beek vooral belangrijk voor de afvoer van zogeheten stedelijk water⁸.

Het Waterschap 'Vechtstromen' verzorgt het waterbeheer in Twente, N-O Overijssel en Z-O Drenthe. Dat is een gebied van totaal 225.000 ha. in 23 gemeenten. Het beheer omvat het water van zo'n 4.800 km. aan rivieren, beken en andersoortige watergangen en zuivert met 23 rioolwaterzuiveringsinstallaties het afvalwater van ongeveer 830.000 inwoners. De kerntaken van het Waterschap zijn:

- Zorg voor de waterkwaliteit
- Zorg voor de waterkwantiteit
- Zorg voor de (water-)veiligheid

De Bornse Beek maakt deel uit van het WB21⁹-stroomgebied Vecht-Zwarte Water, het grootste van de 17 Nederlandse WB21-stroomgebieden¹⁰.

Eén van de grotere waterlopen, die de Vecht voedt, is de Regge; het stroomgebied van de Regge wordt dan ook betiteld als deelstroomgebied voor het Vecht-Zwarte Water gebied. Het Reggestelsel dooradert een groot deel van Twente en bestaat uit twee verschillende takken: de Laaglandregge en de Stadsregge. Deze takken hebben ieder een eigen functie. De Laaglandregge ontstaat door samenkomen van verschillende beken ter hoogte van Goor en loopt vooral door landbouw- en natuurgebied.

Daarom moet de Laaglandregge een goede waterkwaliteit hebben. De Stadsregge stroomt door de stedenband Enschede - Hengelo - Borne - Almelo - Vriezenveen - Vroomshoop en voert stedelijk water af. Hierdoor is het water van mindere kwaliteit dan de Laaglandregge.

De Bornse Beek maakt deel uit van de Stadsregge. De bovenloop van de Bornse Beek is in de loop der tijd door menselijk ingrijpen behoorlijk gewijzigd. De Elsbeek/Drienerbeek en de Berflobeek zijn door de verstedelijking van Hengelo en de daarmee gepaard gaande ingrepen steeds meer uit beeld verdwenen; zij zijn overkluisd, afgesloten of gedegradeerd tot slootje. Dat bracht problemen met zich mee met de afvoer van water, waardoor er vervolgens (en vooral de afgelopen pakweg 40 jaar) andere afvoerkanalen voor het stedelijk afvalwater moesten worden aangelegd. Omdat Hengelo in een bekken ligt, ontstond daar eind vorige eeuw bij tijd en wijle ook flinke wateroverlast, hetgeen geleid heeft tot nieuwe Hengelse waterbeheerplannen (in samenspraak met het Waterschap), om in het kader van een goede afwatering ook voldoende wateropslag te creëren in gevallen van extreme regenval. Dit heeft o.m. geleid tot het project Hengel'eau, waarbij zowel de waterberging, de waterafvoer, de natuur als de zichtbaarheid van de Elsbeek verbeterd worden.

Tegenwoordig verloopt de stedelijke waterafvoer van het stroomgebied Bornse Beek nog deels via de Berflobeek¹¹ (via Retentiegebied 'Kristalbad') en de Elsbeek. Voor het belangrijkste deel echter wordt de waterafvoer nu geleid via de Omloopleiding (begint ongeveer bij brug over Twentekanaal bij Twekkelerweg), 't Genseler (retentiegebied), de Woolderbinnenbeek (via retentiegebied 't Woolde), de Bornse Beek, de Loolee naar het Lateraalkanaal bij Almelo. Vervolgens gaat de afvoer verder via het Lateraalkanaal, de Veeneleiding, de Linderbeek en stroomt bij Archem uit in de Regge.

Wetenswaardigheden.

De Bornse Beek is een traag stromende laaglandbeek¹². Karakteristiek voor dit type beek is, dat zij worden gevoed door neerslag en uittredend grondwater. De gemiddelde diepte van de Bornse Beek is ongeveer 1,5 m.

Voor de waterlopen wordt qua waterkwaliteit onderscheid gemaakt tussen basiswater, belevingswater en kwaliteitswater. De hoogste norm geldt voor kwaliteitswater, de minst strenge norm geldt voor basiswater. Vanaf 2012 moeten alle wateren in Overijssel ten minste voldoen aan de norm voor basiswater. Voor de Bornse Beek is de kwaliteitsdoelstelling basiswater. In het waterhuishoudingsplan van de Provincie Overijssel is vastgelegd, dat voor de Stadsregge (dus ook voor de Bornse Beek) deze norm in 2020 moet zijn bereikt.

In de afgelopen 10 jaren is er door het Waterschap

hard gewerkt om deze norm te realiseren; de meeste inwoners van Borne zal het niet zijn ontgaan, dat er de afgelopen jaren de nodige werkzaamheden in en rond de beek zijn verricht om zowel de kwaliteit van het water als de afvoerfunctie te verbeteren. Dat heeft ertoe geleid, dat de norm voor basiswater nu bijna gehaald wordt. Problemen blijven de normoverschrijding van zink (door uitloging van dakgoten, wegmeubilair - b.v. fietsrekken, vangrails - , bouwmaterialen e.d.) en benzoperyleen (vooral afkomstig uit het verkeer)¹³. De bestrijding ervan ligt echter buiten de invloedssfeer van het Waterschap.

Leuk om te weten en ook tamelijk bijzonder is, dat sommige stuwen in De Bornse Beek balgstuwen zijn, b.v. de stuw bij de Stroomesch. Een balgstuw kan gevuld zijn met lucht en/of water. De balg houdt het waterpeil op een constante gewenste hoogte. Als er meer water aankomt (het debiet stijgt), dan laat de balg lucht ontsnappen of prompt water uit de balg. Als het debiet afneemt, dan wordt er weer meer lucht of water in de balg gepompt.

Naast de stuwen liggen vistrappen, zodat de vissen stroomopwaarts kunnen zwemmen naar de paigronden.

*Een balgstuw in de Bornse Beek bij de Stroom Esch.
(Foto: auteur van dit artikel)*

Door de rioolrenovaties en 'afkoppelprojecten hemelwater', die de gemeenten uitvoeren en uitgevoerd hebben is de vuiluitworp van de riolering tijdens overstortsituaties flink verminderd. Dit wordt teruggezien in het steeds diverser worden van de beekfauna/visstand.

Bornse Beek en Oude Bornse Beek.

Als we het hebben over de Bornse Beek kan natuurlijk een uitstapje naar de Oude Bornse Beek niet uitblijven. Een beetje verwarrend is het natuurlijk wel, twee beken, waarvan de namen doen vermoeden, dat zij ooit dezelfde bedding deelden en bovendien op Landgoed Weleveld zo dicht bij elkaar stromen, dat zij elkaar bijna lijken te raken. Toch zijn het momenteel beken met ieder een eigen stroomgebied en afwatering. De Oude Bornse Beek is in feite een

oude arm van de Bornse Beek. Op oude topografische kaarten¹⁴ is te zien, dat rond 1900 bij landgoed Weleveld de Bornse Beek (toen nog de Aa of Oude Beek geheten) aftakt in twee richtingen; één tak in noordelijke richting (de Oude Beek genoemd) en de andere tak in noordwestelijke richting, de Nieuwe Beek geheten. Deze laatste loop is min of meer de loop van de huidige Bornse Beek.

De andere tak, de Oude Beek, is in de loop van de 20e eeuw steeds meer verzand en dichtgeslibd en langzamerhand min of meer van de kaart verdwenen.

Vanaf 1990 heeft het Waterschap (toen nog Regge en Dinkel geheten) in het kader van het Bornsebeekplan de zaken rigoureus aangepakt ter verbetering van de waterafvoer en om de natuur nieuwe kansen te bieden.

De tak, die in 1900 Oude Beek heette en grotendeels verdwenen was, is opnieuw uitgegraven en definitief van de huidige Bornse Beek gescheiden.

*De Bornse Beek, levensader voor Borne en omgeving.
(Foto: auteur van dit artikel)*

Bij het uitgraven is zoveel mogelijk de oude bedding gevolgd, die sinds de jaren 1930 vrijwel droog stond. Thans heet deze beek de Oude Bornse Beek en maakt nu deel uit van het stroomgebied van de Deurninger Beek en de Gammelker Beek. In tegenstelling tot de Bornse Beek voert het stroomgebied van de Deurninger-, Gammelker- en Oude Bornse Beek alleen landelijk water af, waardoor het water zuiverder en beter van kwaliteit is dan het stedelijk water van de Bornse Beek. Er is zo dus een strikte scheiding gemaakt tussen de afvoer van landelijk (schoon) en stedelijk (minder schoon) water.

De natuurwaarde van de huidige Oude Bornse Beek en zijn aanvoerbeken is dan ook veel hoger, dan die van de Bornse Beek. Hoewel de primaire functie van de Oude Bornse Beek ook het afvoeren van water is, gaf het Waterschap de Oude Bornse Beek tevens een belangrijke natuurfunctie¹⁵. Zo is er langs de beek een overstromingsstrook gemaakt, die bij hoog

water kan onderlopen, waardoor er meer water opgevangen kan worden. Ook is er onder de brug bij de kolk aan de Hertmerweg een faunapassage aangebracht. De oever aan de westelijke kant is hier en daar vrij steil, waardoor bijvoorbeeld oeverwaluwen en de ijsvogel zich er thuis voelen. Rond de beek leven ook kleinere zoogdieren zoals de hermelijn, de wezel en de bunzing. Het waterschap heeft voor de begroeiing langs de beek gekozen voor planten, die ook van nature in deze streek voorkomen, bijvoorbeeld meidoorn, sleedoorn, eik, es, els en lijsterbes. Overigens is ook een deel van de Bornse Beek ten zuiden van het Jachthuis (landgoed Weleveld) opnieuw gegraven. Primair om de stedelijke waterafvoer te verbeteren, maar ook met het doel om de natuur te verbeteren.

Vervoer over water naar Borne¹⁶

Vele eeuwen lang werd Twente als een wildernis beschouwd, bestaande uit heidevelden en moerasen. De belangrijke handelsweg vanuit Duitsland richting Deventer passeerde weliswaar Twente, maar verder waren er weinig doorgaande verbindingen en die er waren, waren vaak smalle paden, die in de zomer vaak moeilijk begaanbaar waren door het droge en rulle zand. In herfst, winter en voorjaar veranderde de neerslag de onverharde wegen in modderpoelen en waren daardoor nauwelijks begaanbaar. Daarom waren de eerste (handels-) wegen vooral vaarwegen. Het vervoer naar en van Borne vond dan ook voornamelijk over het water plaats. Al in de 16^e eeuw was daar sprake van. In de loop der tijd ontwikkelde zich in Salland en Twente het zogeheten Reggestelsel, een netwerk van bevaarbare beken. Zo stond Borne via de Borsche Aa en de Loolee in verbinding met Almelo en van daaruit via de Regge en de Schipbeek met handelssteden als Zwolle en Deventer¹⁷.

Leuk en illustratief om te vermelden in dit verband is een opmerking van Jaap Grootenboer¹⁸, dat Sweder II van Weleveld in het waterrijke jaar 1621 reeds toen in zijn eigen slotgracht de boot in kon stappen om zo zonder problemen naar beide hierboven genoemde steden te kunnen komen.

In de loop der 17^e eeuw, toen de fabricage en handel in textiele goederen, onder andere uit Borne, sterk toenam, nam de scheepvaart toe. Voor Borne was ook de verbinding met Vriezenveen van groot belang, vanwege de aanvoer van turf.

Het vervoer over water kende ook zo zijn problemen, want in de zomer was er vaak te weinig water in de beken en in de winter waren ze vaak bevroren.

De Borsche Beek was aanvankelijk een aftakking van de Borsche Aa, die door het dorp liep met een doodlopende arm, die het haventje van Borne vormde. De Borsche Aa zelf liep om het dorp heen, min of meer via de huidige loop van de Bornse Beek.

De aftakking van de Bornsche Beek begon ongeveer op de plek, waar de huidige Bornse Beek onder de Bornsche Beeklaan (what's in a name!) doorloopt. Vervolgens liep de Bornsche Beek via de Zuid Esch en met al zijn kronkels min of meer parallel aan de oostzijde van de Grotestraat en vervolgens de Bekenhorst¹⁹ en kwam weer in de Bornsche Aa uit ter hoogte van de tunnel in de Bekenhorst (onder de Rondweg) naar de Stroom Esch. (zie kaartjes)

De haven, zoals gezegd niet veel meer dan een doodlopende arm van de Bornsche Beek, lag aan de huidige Marktstraat, ongeveer vanaf het pad naar P-terrein De Haven tot bijna aan het huidige Brugstraatje (zie kaartje anno 1900, het doodlopende eindje in de bocht van de beek). Het huidige pad naar P-terrein De Haven was ongeveer de ligging van de beekbedding.

De vrachtschuiten, waarmee op de Overijsselse beken gevaren werd waren zompen (voornamelijk op de grotere beken zoals Regge en Berkel) en Potten. Een pot was slanker dan de zomp en daarom meer geschikt voor kleinere beken. Het waren platbodeme vaartuigjes, die circa 3000 platte turven konden meenemen.

Overigens waren er ook sluisen; één aan de noordzijde van Borne, zo'n beetje op de plek, waar de Bornsche Beek weer in de Bornsche Aa stroomde. Het viaduct over de toegangsweg naar de wijk Stroom Esch heet niet voor niets 'De Sluis'.

De andere sluis lag bij de oude herberg Klaas aan de Brug; dat is waar nu de Busbaan Het Plein de Bornse Beek overgaat (vlakbij de bushalte 'Plein').

Willem I voortvarend aangepakt. In 1834 was Borne aan de beurt en vonden de nodige wegverleggingen en wegverhardingen plaats. De oude kern van het dorp werd toegankelijker gemaakt met verharde aansluitingen op de wegen naar Hengelo en Deurningen.

Met de verharding van de wegen begon tegelijkertijd de achteruitgang van de handelsscheepvaart. In 1852 voeren nog 833 schuiten naar Borne, in 1862 nog zo'n 325 vaartuigen en na 1890 hield het vervoer over water in Borne vrijwel op.

Vanaf ongeveer 1860 waren het nog vooral schippers uit Vriezenveen ('t Vjenne), die op Borne voeren. Zij leverden turf af in het haventje van Borne. Zo werden de inwoners van Borne van brandstof voorzien.

In 1902 werd de beek van de haven tot de sluis gedempt. Later werd de naam van de Bornsche Aa gewijzigd in Bornse Beek.

In het begin van de 20^e eeuw was er sprake van veel stankoverlast in de Twentse beken. Wonen in de buurt van zo'n stinkende beek was geen feest. Zo klaagde men in Borne al in 1902 over de vervuiling van de Bornse Beek (door het gemeentebestuur toegeschreven aan 'een grotere aanvoer van verfstoffen en ander vuil uit het dorp Hengelo')²⁰.

In die tijd was het technisch nog niet mogelijk om het water te zuiveren. Die techniek is er pas vanaf 1952. Het zal dan ook niet voor niets zijn geweest, dat de Bornsche Beek door het dorp vanaf 1902 gedempt is.....

Bornsche Maten

De ontwikkeling en bouw van de grote nieuwbouwwijk 'Bornsche Maten' betekent, dat de Bornse Beek weer een stuk binnen de bebouwde kom van Borne stroomt. Daar waar de beek bij de wijk Stroom Esch nog min of meer langs de wijk stroomt, kan dat bij de Bornsche Maten niet gezegd worden. Hij vloeit daar als de wijk gereed is dwars doorheen. Dat stelt specifieke eisen aan zowel het waterbeheer als de bouwontwikkeling.

Maten zijn over het algemeen laaggelegen, vochtige hooilanden. De grondwaterstand is dus hoog, waardoor bij hoge afvoeren zo'n gebied snel onder water kan komen staan. Vanuit hydrologisch oogpunt dus niet de meest geschikte locatie voor woningbouw. De decennia lange aanpassingen en verbeteringen in het stroomgebied van de Bornse Beek ma-

Kloas aan de Brug nabij Hengelo. (tekening: Willem Peters, februari 2000)

Vanaf de 17^e eeuw werden voornamelijk turf, koloniale waren en cichorei naar Borne vervoerd. Vanuit Borne werden gebruiksvoorwerpen, garens en textiel vervoerd.

In de 19^e eeuw werd het belang van een goede infrastructuur steeds meer ingezien en onder Koning

ken, dat de inwoners van de Bornsche Maten niet bang hoeven te zijn voor natte voeten. Bovendien is men er in geslaagd om de Bornse Beek prachtig te integreren in de wijk en het landschap. Een compliment aan de Gemeente Borne en het Waterschap 'Vechtstromen'!

Flora en Fauna

Beken hebben een belangrijke natuurfunctie. Hoewel de primaire functie van de Bornse Beek een goede waterafvoer is, heeft en had de beek ook zijn waarde voor de natuur.

Wie de laatste jaren regelmatig langs de Bornse Beek gewandeld heeft, kan de veranderingen niet zijn ontgaan. Naast verbetering van de waterkwaliteit (de weidebeekjuffer komt nu weer vrij algemeen voor bij de beek; dat is een indicatie voor de kwaliteitsverbetering van het water), zijn er ook aanpassingen gedaan om de natuur nieuwe kansen te geven. Een mooi voorbeeld is de aanleg van vistrappen en nevengeulen. Heel bijzonder is de aanleg in 2013 van een vissluis²¹ in de Berflo-beek, die werkt op zonne-energie. De eerste vissluis in Twente²²!

Hoewel de Bornse Beek geen bijzondere natuurwaarde heeft, is deze zeker in het Weleveldse deel een verrijking voor het landschap; een prachtig zilver lint door een rustgevend landschap. Eiken, elzen, essen, meidoorns, sleedoorns omzomen het landschap rond de beek.

In de Bornse Beek zwemmen, voor zover bekend, geen bijzondere vissoorten rond, maar b.v. wel de blankvoorn, snoek, riviergrondel, biermpje, ruisvoorn, brasem, driedoornige stekelbaars en paling. Ook de waterspitsmuis²³ komt/kwam? (vrij sporadisch) voor in de beek, evenals muskusratten (waterkonijnen, zoals onze zuiderburen, de Belgen, zeggen) zoals de vallen, die regelmatig in de beek te vinden zijn, laten zien.

Voor veel dieren en planten is de beek belangrijk. Water is in de natuur altijd een belangrijke bron voor leven en trekt b.v. dorstige reeën, marterachtigen, hazen, vossen en ga zo maar door aan. Ook onze 'inlandse exoot', de ijsvogel, wordt regelmatig rond de beek gesignaleerd.

Sowieso is het stroomgebied van de Bornse Beek interessant voor b.v. veel vogelsoorten. De NDFP (*Nationale Databank voor Flora en Fauna*) was zo vriendelijk om mij, in het kader van dit artikel, inzage te geven in hun gegevens over bijzondere meldingen in het Stroomgebied van de Bornse Beek²⁴. Het zijn allemaal meldingen, die voorkomen op de Rode Lijst omdat het anders te veel waarnemingen waren; dus alleen de bedreigde soorten. De bedreiging kan variëren van 'gevoelig' via 'kwetsbaar' naar 'bedreigd'.

Signaleringen gemeld bij NDFP

De waarnemingen, die bij de NDFP gemeld zijn omvatten in principe de hele flora en fauna. Omdat dit terrein te veel omvattend is voor dit artikel, maar te

*gelijktijdig te interessant om er niet dieper op in te gaan, heb ik ervoor gekozen om de vogelmeldingen eruit te lichten en dan vooral van de laatste vijf jaren. Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog werd in het stroomgebied van de Bornse Beek het **korhoen** nog gesignaleerd en rond de vijftiger jaren de boomkikker nog waargenomen. Aan het eind van de 20^e eeuw (het laatste in 1996) werd zelfs de **hop** (vogel) een aantal malen aangetroffen.*

De weidebeekjuffer. (Foto: www.natuur-dichtbij.nl)

Interessant is natuurlijk om te weten, of de ingrijpende renovatie van het stroomgebied De Bornse Beek invloed heeft op de huidige vogelpopulatie. Omdat de Bornse Beek geen geïsoleerd gebied is, zijn de algemene verschuivingen/wijzigingen in de natuurontwikkeling ook van toepassing op deze beek en niet alleen toe te schrijven aan de renovatie. Zo werd in 2016 een **oehoe** waargenomen langs de Bornse Beek; om dat toe te schrijven aan de

renovatie van de beek is, zo moge voor iedereen duidelijk zijn, volstrekt te kort door de bocht.

Als we de signaleringen over de Rode Lijst-soorten van de afgelopen paar jaren langs elkaar leggen, dan valt op, dat het stroomgebied van de Bornse Beek een behoorlijk aantal bijzondere vogels trekt. Regelmatig (één tot enkele meldingen per jaar) gesignaleerde soorten zijn de **tureluur**, **porseleinhoen**, **boomvalk**, **roerdomp**, **gele kwikstaart**, **wielewaal**, **patrijs**, **kraanvogel**, **kramsvogel**, **watersnip**, **visdiefje**, **wulp**, **grutto**, **velduil**, **bontbekplevier**, **oeverloper**, **tapuit**, **zwarte mees**, **zwarte stern** en de nodige eendensoorten (**pijlstaarten**, **zomer- en wintertalingen**, **slobeenden**). Ook vogels als de **koekoek**, **keep**, **matkop**, **graspieper**, **paapje**, **kneu**, en **veldleeuwerik**, worden op de Rode Lijst genoemd. Dit zijn vogelsoorten, die weliswaar niet direct met uitsterven bedreigd worden, maar wier aantal flink afgenomen is. Nog niet zo heel lang geleden, waren dit algemeen voorkomende soorten. Zij vallen dan ook onder de term 'gevoelig'.

Uit de lijst van ernstig bedreigde soorten komen de **dwergmeeuw** en **kemphaan** voor; zij zijn de laatste jaren herhaaldelijk gespot.

Bij de incidentele meldingen staan b.v. de **raaf** in 2019 en de **nachtegaal**, die in 2017 verschillende malen gesignaleerd is.

Kortom, naast de regulier voorkomende soorten zijn er de nodige kansen om bijzondere waarnemingen te doen. De voorzichtige conclusie, dat de renovatie van het stroomgebied daar positief op van invloed is, lijkt mij verantwoord.

Naast het vogelbestand is het leuk om te melden, dat ook Rode lijst dieren als de **wezel** en **boommar-**

ter, maar ook b.v. de **gevlekte witsnuitlibel** en **kleine ijsvogelvlinder** met regelmaat rond de beek te vinden zijn.

Om dan toch ook maar even iets uit de flora-wereld te noemen; b.v. de **beemd-kroon**, **slofnak**, **koren-bloem** en **steen-anjer** zijn rond de beek te vinden. Wel goed zoeken, want het zijn niet voor niets Rode lijst-soorten.

Last but not least is het verheugend te constateren, dat de **Hanenkam** (Cantharel), een zeldzame paddenstoelsoort, de laatste jaren steeds vaker gezien wordt in het stroomgebied. Qua uiterlijk genoemd naar de 'kroon' van de haan (zijn kam) kunnen we dan ook zeggen, dat het verschijnen van de Hanenkam in zekere zin de kroon is op de renovatie van het prachtige stroomgebied van onze Bornse Beek!

Woord van dank

Zonder de medewerking van Waterschap 'Vechtstromen' en de Nationale Databank Flora en Fauna was dit artikel niet geworden, wat het nu is.

Eerstens wil ik mevrouw Nannie Otto, adviseur hydrologie bij het Waterschap, noemen. Zij heeft vanuit haar deskundigheid en interesse een aantal relevante tekstaanvullingen aangeleverd en bovendien heeft zij handmatig de bijzondere overzichtskaartjes gemaakt van de Bornse Beek, zowel anno 1900 als de lopen van 1900 en heden geïntegreerd in één overzicht. Dat geeft in een enkele oogopslag een uniek beeld van de wijzigingen in de beeklopen over een tijdvak van 120 jaar! Graag wil ik haar dan ook erg bedanken voor haar welwillendheid, haar inzet en deskundige adviezen!

Ook het serviceteam van de NDFF (Linda van Kappel, Dries Oomen en Thijs de Kruif), dat heel bereidwillig heeft meegewerkt en altijd open stond voor vragen of informatie, dank ik hartelijk voor hun medewerking en inzet!

Noten:

1. Naar "De maten voor de Bornse Beek", een studieproject van Thalitha van Heijst uit 2003, Universiteit Twente
2. Er was wel eerdere bewoning in de streek, zoals o.a. blijkt uit gevonden ijzertijdresten op de Zuid Esch. De daar gevonden potresten hadden schelpenverschraling; de schelpen bleken uit het Waddengebied te komen. Dat duidt op handel en dus op bewoning.
3. De kaartjes zijn speciaal voor dit artikel gemaakt door mevrouw Nannie Otto, adviseur Hydrologie bij Waterschap de Vechtstromen.
4. Een stroomgebied is het totale oppervlak aan gronden, dat afwatert op een waterloop. De grenzen van een stroomgebied worden bepaald door de natuurlijke hoogteligging van de gronden en de menselijke ingrepen.
5. Volgens BRO adviseurs 1995
6. Conform de visie van het Waterschap
7. KRW (Kaderrichtlijn Water) Factsheet NL05Bornsebeek (nov. 2015)
8. Water-technisch wordt er onderscheid gemaakt tussen stedelijk water en landelijk water
9. Waterbeheer 21^e eeuw, een landelijk beleidstraject betreffende het waterbeheer
10. Overgenomen tekst uit "De maten voor de Bornsebeek" van Thalitha van Heijst uit 2003

11. De oorsprong van deze beek lag op de stuwwal bij Enschede, waar de bovenloop werd gevormd door de *Roombeek*. Ter hoogte van Landgoed Drienerlo heette de beek *Elsbeek*, verder stroomafwaarts werd weer de naam *Koekoeksbeek* gebruikt; pas ten zuiden van Hengelo kreeg het de naam *Berflobbeek* (Wikipedia)

12. Natuurlijke beken kunnen worden ingedeeld in drie groepen: laaglandbeken, kwelbeken en bronbeken

13. KRW (Kaderrichtlijn Water) factsheet NL05-Bornsebeek, horende bij de plannen van 2016-2021

14. www.topotijdreis.nl

15. Bron: ErBij-wandelroutes-Overijssel

16. Voor dit hoofdstuk heb ik o.m. gebruik gemaakt van het artikelen "Brief Wilmink aan Ter Kuile in 1922" uit Boorn en Boerschop van maart 2004, "Langs dorps wegen en straten" van Jaap Grooteboer uit Boorn en Boerschop van augustus 2010

17. Bron: "Schipperen op schipbeken" op de site www.entoen.nu/nl/overijssel/twente/borne/schipperen

18. In zijn artikel "Het Huis Weleveld 2", opgenomen in Boorn en Boerschop van maart 2001

19. De waterpartijen in het Dr. Stompspark hebben dus hun historie ....

20. Aanhaling uit 'Regge en Dinkel', p.120

21. Een vissluis werkt als een soort lift voor vissen: De vis zwemt een betonnen bak binnen. Deze sluit na een tijdje, waarna de vis net als een schip omhoog gebracht wordt. Als de vis 'boven' is gaat de bak aan de andere kant open en kan hij verder zwemmen.

22. Zie site <https://www.vechtstromen.nl/buurt/gemeenten/borne/bornsebeek>

23. De waterspitsmuis is een zoogdier, dat in en bij het water leeft. De waterspitsmuis heeft helder water nodig om zijn prooi te kunnen zien en schoon water waarin allerlei organismen leven. Het diertje is daarom een indicator voor een goede waterkwaliteit. De laatste jaren zijn er geen signaleringen meer gedaan van waterspitsmuizen.

24. De NDFF houdt voor heel Nederland alle bijzondere meldingen bij op het gebied van Flora en Fauna. Zij zetelen op het Universiteitsterrein in Nijmegen. In het kader van dit artikel waren zij bereid inzage te geven in de Rode Lijst meldingen in het Stroomgebied De Bornse Beek. Deze Rode Lijst is gebaseerd op maar liefst ruim 26.000 getoetste meldingen. De eerste meldingen dateren van eind 19^e eeuw!

Bronnen:

- Regge en Dinkel, land van levend water; door Adriaan Buter (tekst) en Ger Dekkers (foto's), uitgegeven ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het waterschap 'Regge en Dinkel'
- 'De Maten voor de Bornsebeek?', door Thalitha van Heijst in 2003, Universiteit Twente, Civiele Techniek
- Boorn en Boerschop, diverse artikelen (zie verwijzingen)
- Canon van Borne ('Schipperen op schipbeken')
- Diverse artikelen op de site van waterschap 'Vechtstromen' (www.vechtstromen.nl)
- 'Een wandeling langs de Bornsebeek' <https://home.hccnet.nl/e.bijen/routes/wandel/09/wr09006.htm>
- Diverse artikelen van Wikipedia
- Waterschap Vechtstromen (informatie en overzichtskaartjes(s) Stroomgebied Bornse Beek)

Corona plus

Johan Kwast

't Coronavirus loert. Beparkingen in doon en loaten leait oe an baanden. Knellende moatregelen woar gin meanske op zit te wochen. Nemt noe dat binnen bliewen. 'k Heur wal bieje de oalden, mear aj oe niks biezeunders plög, deank ik: "Wat binnenbliewen, as 't good weer is der oet, de ruimte in." Wal ofstaand hopen vanzölf, mear wieders 'n luk zölf bepoalen wat kan. 1,49 m ofstaand hopen is genog, want 't is vriedag en ik doo an weekendkorting.

Mooi zunnig weer, 'n uur of twee, tied um roond te veuren. 't Zal dit moal op de vistrappen in de Borrnse bekke an, doar woar destieds de butte van 'n mammoet "Boris" bint opgreawen. Doar bint noe vaak bössels van jongs an 't visken, zeait mear volop an 't möllen. Ok komt der met regelmoat kano's duur de bekke.

Op weg der hen kom ik ditmoal eers an wat aans veurbiej. Op 't grösveeld bieje Stroomeschviewer zit 'n vröuwke in 't ankommen, 'k schat eur 'n joar of achttien. 't Hef 'n joonk heunke an 'n reem, 't flikvlooit en dawwelt der met. 'k Heb wal an de tied, dus ik der op of en knup 'n proatje met eur an.

"Doar hej 'n mooi pluzig heunke, hoo oold is 't?" "Ja, ze is twee maand en heeft nog veel nesthaar." "Wat veur meark is 't?" "Het is een kruizing van een terriër en nog wat. De moeder loopt daar, maar lijkt er niet veel op."

Zonder reem schungelt "de moohoond" roond. 't Luustert vuur gin nen meter as 't deerntje eur röp. Nee, an Toos doar köj weanig an zeggen, dat köj nich.

"Hej al nen naam vuur dizzen doonsheurigen?" "Nee, nog niet". In elk geval niet een ouderwetse naam als "Toos". "Neumt ne "Twickel", nen echten Twentsen naam." "Zo gek nog niet, maar we zien wel." "Hej de school der al opzitten?" "Nee, ik doe MBO, ik moet nog twee jaar." "Wat vuur kaant goa'j oet?" "Assistente in de mondzorg lijkt me wel leuk." Ik zol wat aans können oetprakkezeren as bieje de leu in 't moondweark liggen te knooien, mear dat zeg ik eur nich. 't Is intusken in de bene kömnen.

'k Zee 'n slaank, good 'ebowd deerntje. Proaten wol 't wal, ik ok wal. "Doo'j ok an sport?" "Zo af en toe ga ik naar de sportschool, maar verder eigenlijk niet." "'k Har oe wiezer versletten. Op zich is der niks mis met, mear op oewen leaf tied en met oen lengte zol ik wat aans oetzeuken." "Waar aan denkt u dan?" "Noe, in ne sportschool doo'j alns binnen, 't is der vriej eentonig en ie möt der nen hoop lawaai anheuren". "Ja, dat is zo." "Met oew lengte zo'k zeggen goat basketballen, volleyballen of goat bieje

atletiek". A'j nich zo van de teamsporten bint kö'j, ik neum mear wat, goan hardlopen, fietsen, schaatsen of skeeleren en 't kost oe niks. Corona zoch oe doar nich. En ... wat meer is, ie könt an de konditie doon op tieden dee oe past. Zeukt oe nen mooien fietspad oet en ie skeelert der nen eand op lös. A'j wilt lopen goa'j 'n bos in. Ie maakt gebroek van ne natuurlijke omgeving, bint in de frisse loch en könt oezölf wean bieje wa'j doot."

"Hoe bedoelt u?" "'k Meark dat 't wal leer an wil nemmen, mear dat 't wat sport angeet 'n volslagen onbeschreven blad is. Dat har ik nich verwocht.

"Noe, ie loopt in 'n bos op lekker verende oondergrond en maakt gebroek van dinge dee a'j doar tegenkomt." 't Deerntje luustert met andach. "Is der 'n heuveltje, dan goa'j der op en der of, in oew eagen tempo. Boomstämkes dee ligt der ok vuur niks. Deankt mear oet wa'j doar zool op doon könt. Met stökke smieten of doar met bewegingen doon, dat kan ok. Van beume kö'j mooi gebroek maken bieje rek- en strekoefeningen of sprintjes trekken. Dreuge slootjes met blad, baanken en fietspöalkes dee doot 't ok good. Völ lopen, röstig oamhalen; spöllenderwieze luusteren noar wat oew lichaam an kan. Eers heanigan beginnen. Dat neumt ze de "Fartlek"-methode, et vaartspel, mear dat dö't der nich too. Deank der mear oawer noa". "Zo heb ik er nog nooit tegenaan gekeken. Kun je dat met meerdere personen doen?" "Joa, wis wal, want 't sociale kontakt heurt der ok bieje. Zolang a'j nog met mekaar proaten könt, geet 't good. Mear 'n betje begeleiding doarbieje zol nich verkeerd wean." "Dat u dat allemaal zo weet." "Joa, nöast mien weark he'k doar völ met van doon e'had. En mien hele leawen zat ik in de atletieksport." "Ook nu nog?" "Nee, dat was. Mear ik kan der met plezeer op wierum kieken, dat kaan'k. 't Hef mie völ e'brach." "Zo kuiert wiej der wat of.

"Doet u nu nog wat?" "As 't weer der noar is veur ik wat roond, der is hier nog genog te zeen en te beleawen. Wieders leas en puzzel ik wat. En ik bin nog bieje wat verenigingen, oondermeer bieje de Heemkunde en 'n Kreenk vuur de Twentse sproak."

maal plat." "Of wat der vuur duur möt goan?" "Precies, soms is het echt plat of half Nederlands. Daar houd ik niet zo van. Ik versta Twents goed, maar spreek het niet. Opa en oma en mijn ouders spreken het onderling wel. Daar steek ik toch wat van op." "Kö'j et Twents leazen?" "Nou, met een beetje moeite lukt dat vrij aardig." "Dan kan 'k oe doarbije deank ik nog wat an de haand doen. 'k Heb vurig joar 'n book, met 50 kotte verhalen in de Twentse taal 'eschrewen. Ze goat oawer herkenbare alledaagse dinge." "Goh, wat leuk zeg; zoiets spreek me aan. Dat boek zou ik graag willen hebben." "Jammer veur oe, mear 't book is oetverkoch. 'k Heb 't in eagen beheer oet'ebdach, 'k was er zo van of. Mear de Boornse bieb dee hef et, vroeg der doar mear ees noar. 't Book heet: "Tusken doem en

wiesvinger."

"Ik ga er maandag gelijk naar toe, ik ben erg benieuwd." "En, hardop leazen dat helpt. 'k Veen et mooi da'j der zo völ met op hebt. Misschien zee ik oe hier of doar nog wal 'n moal wier, dan heur ik wal hoo 't oe is of'estokken." "Oh, vast wel. U hebt me heel wat bijgebracht, daar word ik nu echt blij van. En ik zal mijn ouders zeggen, dat ze gerust Twents met me kunnen spreken. Heel erg bedankt voor dit fijne gesprek en nog een mooie middag gewent. "k daank oe ok en weans oe van 't zölfde en good goan."

Dee waarme weurde van dat deerntje döt mien good. Ik scootmobiel verdan en deank bie mij zölf: "Dit was met rech Corona plus."

Hoo Langoor te passe kwam

Johan Kwast

As Wiej noa 't weark in Hengel noar Boorn hen fietst, keump der op de heugte van Fottenboer nen hazen oet de weare anzetten. Iederbod zee'j em effen boawen 't wellige hoge grös oetkommen.

't Is nen mennigen en doodleuk geet-e millen op 'n fietspad zitten kieken. 't Deer is der met de gedachten nig bie en blif mear zitten. Oons zöt-e nich ankommen. Wiej hebt em noe al kot vuur 't rad. "Toe jong goat vot." Wiej möt ofremmen en dan ineens wördt 't deer wakker en schöt 'n bearm in. Onnoos is-e in 't grös of hee bedech zich. Hee spreenk op en in paniek rent-e wierum, 'n fietspad oawer op de stroat an. Dat har-e better nich können doen. Loat noe net op dat momeant der ne grote vrachwagen veuren! Te laat! In volle vaart knalt langoor tegen de nummerplaat an. Doar kan-e nich tegen en blif liggen. De vrachwagen geet der netjes met de ra langs hen.

Ik rap van de fietse of en dat noar 'n hazen hen. Hee hef 't wal 'e leden mear ie zeet der zo niks an. Joa, alleen 'n dröppelke blood an 'n bek. Vuur 'n hazen plat wördt 'e jach krieg ik 'm op. Zo'n deer kö'j toch ok nich liggen loaten, nich woar? "Leen wil ie em hebben?" "Nee, nem ie em mear met!" Eagenlijk he'k der ok nich zovöl met op, mear ik weet hoo-e an 'n eane is kömmen. Nog waarm en peuntgaaf knup ik langoor in 't langs oonder de snelbeenders op 'n bagagedreager. 'k Doo der ne Boornse kraant oawerhen um em 'n luk an 't oog te onttrekken. De lange achterpeut zwoekt op 't spatbröd. Zo trap ik der heel Boorn met duur op de kökken an.

'k Weet der deank ik wal een den em wil villen. 'k Bel. "Joa, brengt em vanoawend mear langs. Hee

krig 'n jas oet en wördt netjes kloar 'e maakt. Loat em nog 'n paar daage hangen, dan kan 'e ofstearven. Met dat en dat mö'j em volstoppen a'j 'n moal lekker wilt etten." 't Lik mij nich wat, mear wiej zölt zeen.

Noe mö'j oawer smaken nich disselen, mear allenig dee griesperse kluur al en dee loch! Nen gratis hazen, och ie möt em mear etten, mear lekker is aans. Maak mij mear wakker vuur nen vetten gerookte rivieraal.

Oonzen hoond (deel 1)

Leo Leurink

Het was in de tied dat nen hoond nog zoonder völ kommosies⁽¹⁾ op stroat kon loslopen. Leu met 'n hoond an de lien en 'n plastiek tuutje bij de haand um doar ne hoondendrol in te doen, doar lag 't baasje nog nig van wakker, loat stoan 'n hoond zölf. In Boorn was nen hoond toen zo vriej as God in Fraankriek. Dit stukske oaver oonzen hoond spölt zich of in de joaren vieftig en zestig an de Grotestroat in en roond oons hoes, kot an 't Gruttersgäنگke en de Bakkerssteeg, toen nog ne greune oase milden in Boorn. Wiej kwoajongns hadden, bij wieze van sprekken, meer last de oalders en politieagenten oet de vinger te blieven, dan nen hoond last had van nen halsbaand.

'Beertje'

Wiej, veer jongns in de leaftied tusken de 7 en 11 joar, hadden der heel wat of dramt bij oons moe. Mear oeteandelijk ha'w et dan toch vuur meka; wiej kreeg nenen hoond, nen spaniël.

Wiej neumen em Beertje, ne stoeren manlijken naam, hoowal kot doarnoa bleek dat dizzen naam nich good was keuzen. Nenen spaniël is 'n klean slag jachthoond, mear wat was hier 't geval? Beertje zölf ging nich op jacht, mear de heunde oet de buurt wa op Beertje! Volgens oonzen buurman Bennad Kamman mos Beertje feiliks Berinnetje heeten. Beertje, zo as Bennad oons zea, was leups, woarop hee oons hoarfien oet de deuke deed wat leups precies inheul en wat doar zoal bij kwam kieken.

Ne dag later wollen wiej toch wa es zeen, wat doar van woar was. Bij oons in de schuur stun nog 'n oonderstel van ne ofgedaankte keenderwagen. Beertje leut zich doar, met wat tegengesputter, boavenop vastknuppen. Een van oons trök eaven later met 'n laank touw oons leupse Beertje achter zich an. Zo gängelden wiej 'n moal of wat duur de Grotestroat hen en wier. Autoverkeer was der in dee joaren nich völ en angeliende heunde net zo min. Het doeren nich al te laank of nenen helen trop heunde leup achter de koar met oons Beertje an. De leu in de stroat hadden de grootste wil toen den blekkende⁽²⁾ optocht langs heur hen trök.

Mar oons moe har van dee boonte processie toch nog loch ekreengen en har 's nachts öazig⁽³⁾ dreumt oaver 'n groot nus vol met jonge heunde bij heur in de kökken.

's Aanderdaags: "Jongns luuster noe es good: Beertje mut vot, dat geet zo nich good; loa'w rap nenen rekkel nemmen, dat lik mij völ verstaandiger." De lip loaten hangen hölp nich! Beertje mos op stik en stie vot!

'Terry'

Antoon, broodveanter bij bakker Koehorst, vriejen met Dinie, de hulp van oons moe; hee zol vuur nenen aandern hoond zoargen. Antoon wonnen op 'n Hemmelhös; zienen noaber had 'n mooi nus met bij de tien hundkes. Wiej jongns mochen 'n mooisten van 't nus oetzeuken, as 't ma nenen rekkel was. En dat lukken; et was wa ginnen rashoond, toch wa'w

der na blij met. Het hundke had 't meest vot van ne Duutsen herder, ma blekken gewoon op zien Hollaands! Oons bastaardhundke zol ok ma half zo groot wödden. Wiej neumden em Terry.

Terry kreeg in oonze bösseljoaren⁽⁴⁾ heel wat te verdoeren. As wiej em ploagden, dan leut hee oons vaak de taande zeen, ma zol oons nooit bieten. Wa was Terry slim vergreld op doonkere lange rökke en zwatte bokspiepen. Dat kwam duur oonze beide Heerrooms, missionarissen in de Congo. In de beginjoaren hadden zee nog zwatte lange rökke en in later joaren ne zwatte bokse an. As zee in de vakaansies bij oons lozerden, dan treaden ze Terry slagmoals moodwillig op 'n stet asse onder de toafel lea te sloopen. Zoodänig beet Terry leu met ne doonkere boks, zoas postbodes en geestelijken, stöadig⁽⁵⁾ in de bokspiepen. Op 't lest leup oons moe dat oardig in de papieren met al dee reparaties van boksenpiepen. En doar kwam, verduld, ok nog het hier volgende vuurval bij achteran.

Fien van 'n Hazen van 't Hesselder, har op nenen zoaterdagmirrag bosschoppen doan in Boorn en kwam an 't lest ok nog bie'j oons moe in 'n manufacturenweenkel. Drunk doarnoa ne kom koffie in de kökken, woar Fien heure tas vol bosschoppen nöast 'n stoel toozetten. "Och, zeg Fien, bin 'k toch nog ne bosschop glad vergetten; ik loat dee zwoare tas hier efkes stoan, temet haal ik em wa wier op". Toen Fien net vot was, kwammen oons Fraans en ik, samen met Terry de kökken in en zaggen ne tas stoan met doar boavenin ne toeten van bakker Koehorst. "Loa'w efkes kieken wat doar inzit; hmm, slagroomsoesjes!" In de rappigheid preufden wiej beide der ene. "Bes lekker!" En wiej beide wier vot noa boeten, zoonder 'n toeten wier too te doen. Slim beniejd hoo dat zol oflopen!

Nog gen keteer later, Fien was intusken wier terugkömmen, heurden wiej achterthoes, oons moe in de kökken duftig⁽⁶⁾ foeteren op 'n hoond: "Foei Terry wat heb je verdorie nu dan weer gedaan? Heb jij aan de soesjes gezeten?" (*Vrömd genog sprak oons moe 'n hoond aaltied an in 't Hollaands, onderwiel zee met oons jongns meesttieds plat Boorns sprak*).

Dat Terry 'n doader was ko'j em wa anzeen; 'n

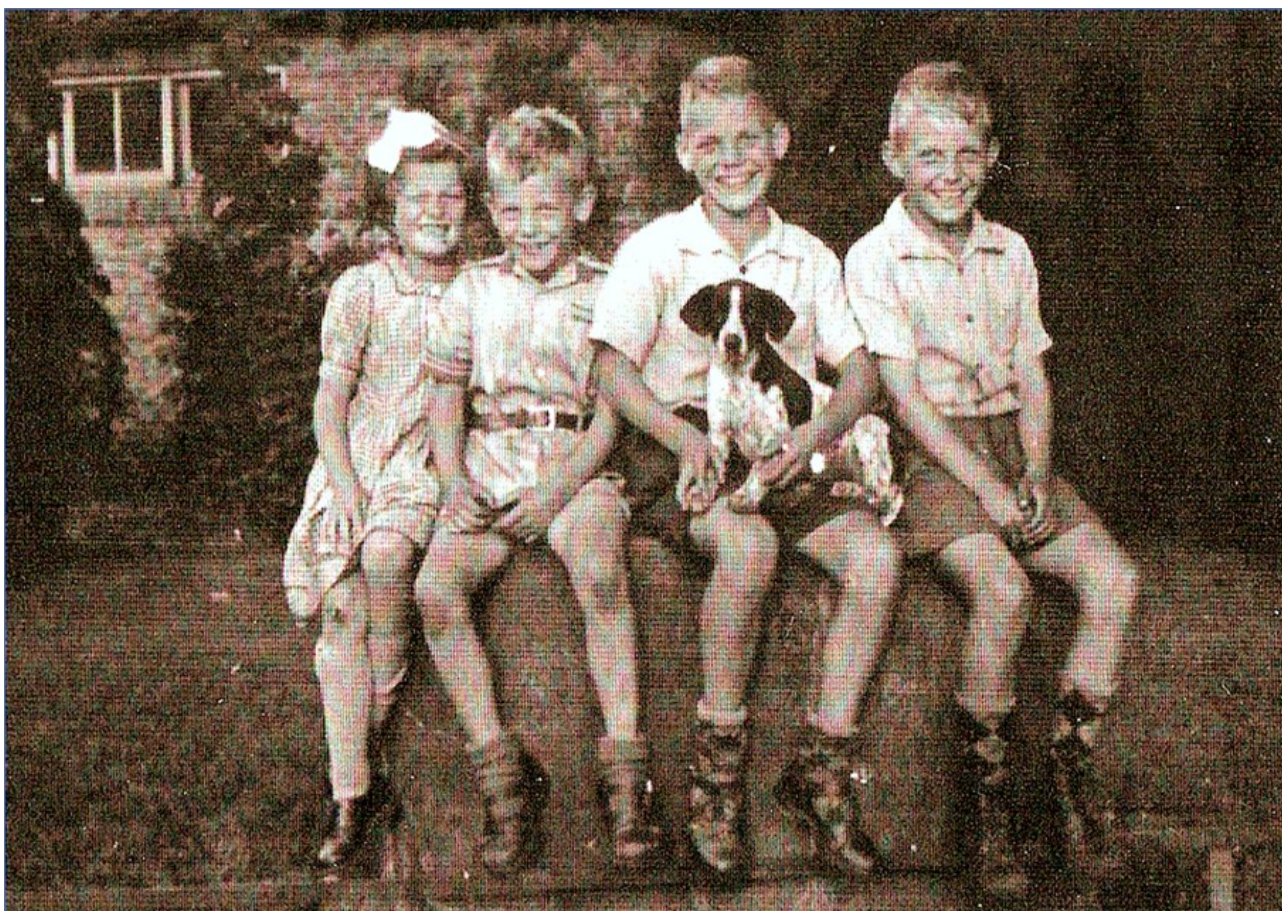

slagroom zat nog boaven op zienen snoeverd! As stille getuge lear 'n leugen toeten nöast 'n stool. En zoodānig mos Fien wierniejs op pad um op kosten van oons moe soesjes te kopen!

Joa, lejleu veult et al ankommen; 'n hoond mos aandermaal vot. Doar hōlp gin hoog- of leagspringen meer an!

tuskenoet en wiej der achter an.

Nig zolang doarnoa kwammen wiej met ne natten Terry op 'n aarm de kōkken binnen en vertellen oons moe wat der was vuurvallen. En meteen doarop: "Terry is al ewasked, a'w em dreug hebt maakt, magge dan ok hierblieven? "Joa", zear oons moe, "nen hoond den zonnen eand vanoet de Pruus

Op 'n raand van de put nöast oons hoese, samen met Beertje, oons eerste hundke. Van links of: Nichtje Truus Kuipers en de breurs Frans, Jan en Leo Leurink. De put was de plek waar de jeugd oet de buurt biejmekaar kwam. (De foto is van oons Johan) (In de tweede ofleaving zeet iejeleu nen foto van oons Terry.

Terry op reis.

Kunnigheid van oons moo, den stōadig de Pruus in reiden, dēn nam Terry met. Hee wus doar eargns achter Bentheim nog wa nen boer den verlet had um nen waaksen hoond.

Jao, wiej warren 'n hoond aandermaal kwiet, ma dat ha'w an oonsōlf te wieten, of nig dan?

Een moand of drie later; de Boornse braandweer heul bie de Oalde Keark heuren oefenoavend en warren roondum de keark helderop gāngs met de braandspuit. Wiej warren doar umsgeliek bie, hoo dat in zien weark gung. Biej annemmer Mösselt net um 'n hook zee'k inees ne hoond schungelen⁽⁷⁾. Wel verdorie dēn hoond lik wal op Terry! Vuurdat wiej de kaans hadden doar op an te goan har een van dee spuitgāste 'n hoond al in de gaten en heul de spuit der vol op. 'n Hoond, drietensnat⁽⁸⁾, heult der rap

de weg weet te veenden en zonder paspoort 'n poal⁽⁹⁾ oaverkoomp, den verdeent et datte blieven mag. Wiej blie'j, 'n hoond blie'j en oons moe ok nog (wat meender) bliej! Wat wo'j nog meer?

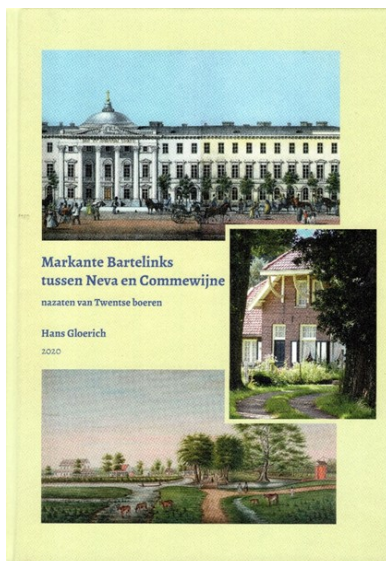
In de kommende oetgave (deel 2 en slot) nog wat meer oaver 'Oonzen hoond'.

Toelichtende verklaring dialectwoorden:

1. ophef
2. blaffende
3. akelig
4. Wilde jaren
5. voortdurend
6. Geducht
7. zwerven
8. kletsnat
9. de grens

Boekennieuws

Jan F. Deckwitz

Titel
Auteur
ISBN
NUR
Uitvoering
Uitgever
Opmerking:

Markante Bartelinks tussen Neva en Commewijne
Hans Gloerich
978-90-810516-4-4
681 - Historische biografieën
hard cover, 236 blz.
In eigen beheer van de auteur
Het boek is in het HIP van de Heemkundevereniging Borne opgenomen, en dus voor eenieder ter inzage of lezing

Van een volslagen onbekende een mailtje krijgen met de vraag om aanvullende informatie met betrekking tot een familienaam. Dit overkwam Hans Gloerich: het mailtje kwam van een Noord-Hollands echtpaar waarvan de man een Surinaamse achtergrond heeft. De naam waar het om ging was "Bartelink". De moeder van Hans was er een van Bartelink. Nieuwsgierig genoeg is de auteur de herkomst, en het reilen en zeilen van de Bartelinks nagegaan, met verrassende vondsten.

In het voorwoord van het boek omschrijft de auteur de samenhang in de verwantschap tussen de verschillende "takken" Bartelinks. Hij zoekt en vindt een samenhang waarbij, omstreeks 1700, vier takken zijn te duiden die gescheiden elk hun eigen weg in de wereld zoeken en vinden.

De oudst traceerbare bron (1353) is erve Bertoldinck, nu erve Bartelink: de eerste boerderij links aan de Weerselosestraat, als je de Stroom Esch in Borne verlaat. Vanuit dit erf ontwikkelen zich na 1650 vier takken Bartelinks: in Hertme/Borne, Nijstad(Weerselo), Almelo/ Vriezenveen/Amsterdam en Enkhuizen/Hoorn. Achtereenvolgens wordt in de volgende hoofdstukken het doen en laten van de verschillende takken afzonderlijk beschreven.

Vanuit de Vriezenveense tak gaan enkele Bartelinks naar St. Petersburg (Rusland). Zij behoorden tot de groep van Vriezenveense 'Rusluie'. Op eigen wijze passen ze zich aan, en ontwikkelen hier een eigen handelscultuur. Maar ook houden ze hun eigen Hollandse identiteit vast. In St. Petersburg geven zij leiding aan de bouw van een Hollandse hervormde kerk en een internationale christelijke school. Tsaar Alexander II subsidieert deze met een meerjarige lening. Verschillende Bartelinks trouwen ook met Russische vrouwen. Een van hen brengt het tot Nederlands consul in St. Petersburg; een ander tot consul-generaal in Yokohama. De Petersburger F.W. Bartelink sticht rond 1890 een psychiatrische kliniek in een stad, diep in Rusland. Over het reilen en zeilen van de Bartelinks tijdens en na de Russische revolutie in 1917 is weinig bekend. Er blijken echter ook tegenwoordig nog steeds Bartelinks in de (voormalige) Sovjet-Unie te wonen,

Portret met handtekening van de Russische psychiater **Friedrich Wilhelm Bartelink** (1850-1903), geboren in St. Petersburg, maar met roots in Vriezenveen. Hij voerde de Russische naam Fyodor Ivanovich Bartelink.

verspreid over de Russische Federatie en Oekraïne. Een van de Bartelinks, in dienst van de graaf van Almelo, meldt zich omstreeks 1718 aan bij de VOC en maakt, als militair en handelaar, vanuit Amsterdam enkele reizen naar Oost-Indië. Na terugkeer blijft hij vanuit Holland handel drijven, en doet hij ook dienst in verschillende maritieme functies.

Een andere Bartelink heeft zich in Amsterdam gesetteld en heeft hier, met hulp van zijn schoonvader, een goed lopende victualiëhandel opgezet. Door de recessie, veroorzaakt door het Continentaal Stelsel van Napoleon, gaat hij echter failliet. In 1810 verlaat hij Holland en zoekt emplooi in Suriname.

Later volgen hem zijn twee zonen. In Suriname ontwikkelen de Bartelinks zich van onderaf op tot voormannen, en directeur (en zelfs eigenaar) op verschillende plantages. In de omgang met het personeel en de slaven weten ze zich te handhaven als goede ondernemers en beheerders. Ook schromen ze niet zich in te laten met inlandse bevolking; er wordt samengeleefd met slavinnen en er komen gemengde nakomelingen die zich op hun beurt goed ontwikkelen in de Surinaamse samenleving. Op zijn oude dag heeft een van de oudste Bartelinks een soort dagboek samengesteld

over zijn werk en ervaring. Dit dagboek verschijnt als feuilleton in een Surinaamse krant (1914), en later ook als een zelfstandig boekwerk (1916). Het dagboek is nagenoeg in zijn geheel in het hier beschreven boek opgenomen.

Het boek geeft uitgebreid informatie over het doen en laten van de Bartelinks in de wereld, dat rijkelijk wordt aangevuld met documenten, kaarten en foto's. Hierdoor ontstaat een goed beeld van de omstandigheden waarin de Bartelinks leefden en functioneerden, en hoe zij zich hebben aangepast in hun nieuwe wereld.

De titel van het boek verwijst naar de ruime biotoop van deze van oorsprong Twentse Bartelinks: tussen St. Petersburg, aan de rivier de Neva en Suriname, waar de Commewijne rivier stroomt. Al met al is het een lezenswaardig boek geworden, goed voorzien van foto's, tekeningen en kaarten, waardoor een goed beeld wordt gegeven van het leven en doen en laten van de Bartelinks.

Wat bij het lezen af en toe stoort is de frequentie waarin de naam Bartelink aan de orde is en waarbij je je afvraagt over welke Bartelink het gaat. In deze gevallen is het plezierig om het genealogisch overzicht in hoofdstuk 9 te kunnen raadplegen. Als historisch document mag het boek zeker waardevol worden genoemd.

Een nalatenschap van meester Krupers

Leo Leurink

Van **André Muller** kreeg ik over het artikel 'De zomerkampen van meester Krupers...' de hier volgende reactie:

"Leuk artikel over die mooie oude Jacobus en over meester Krupers die ik nooit ontmoet heb. Wel bekend uit verhalen en archiefstukken. Bij de afbraak van de Jacobus in 1976 heb ik een tweetal beelden weten te redden, gemaakt door W. Krupers. Ik koester ze nog steeds, ze staan hier in de tuin! Maria en Jozef, beiden met een kind op de arm. Zou Jezus dan toch nog een broertje of zusje gehad hebben?"

Ik kan daar nog het volgende aan toevoegen: Meester Krupers kon heel goed tekenen en was blijkbaar ook kundig met andere beeldende vormen. Ik heb nog in mijn laatste lagere schooljaar (1955) voor hem geposeerd als Maria(!) met een medeleerling als Jezus op mijn schoot. Dat vond toen tussen de middag plaats. Je ging dan heel vlug naar huis om te eten en dan snel weer terug om te poseren, voordat 's middags de lessen weer begonnen.

Hier de twee beelden van Maria en Jozef, beide met het kindje Jezus op de arm, tussen het lover in de tuin van André Muller.

De maker is schoolmeester Willy Krupers wiens handtekening op de achterzijde van de beelden staan ingegrift.

Nog even tot slot: het unieke logboek van Petri Leijdekkers is na 65 jaar inmiddels weer terug bij hem, nu in Groningen.

De merklappen van mevrouw Eekman

Bertie Velthuis

Tijdens de ledenavond van 16 oktober 2019 sprak mevrouw Lidy Möller - Diepenmaat mij aan, met "ik heb er ook een". Op haar mobiel toonde ze mij een foto van een zogenaamde merklap. Ik kwam met haar in gesprek. Het bleek een foto van een merklap, gemaakt door mevrouw Eekman-van der Werf. In het artikel over het huisartsengezin Eekman (in de B.& B. 1 en 2 van 2019) schreef ik dat mevrouw M. J. Eekman- van der Werf, schoondochter van dokter Eekman, ieder jaar een door haar gemaakte merklamp bij een verloting bij de vrouwenvereniging ter beschikking stelde. En dat deed ze gedurende vele jaren. Er moesten vele van deze merklappen in Borne zijn. Een afspraak met Lidy Möller was snel gemaakt.

Op woensdag 27 november 2019 ging ik bij haar op bezoek. Lidy Möller is een trouw bezoeker van onze ledenavonden. Tevens neemt ze regelmatig deel aan de jaarlijkse excursies. Ruim 20 jaar is ze lid van onze vereniging. Ze is de weduwe van Sjaak Möller, die tot 1993 een succesvol landbouwmechanisatiebedrijf, gevestigd aan de Oonksweg, voerde. Thans is dit het bedrijf van de Gebr. Ezendam. Sinds 1993 was ze, tot de opheffing in begin maart 2018, lid van het Katholiek Vrouwen Gilde. De merklap won ze bij de verloting op de kerstavond van het K.V.G. op 19 december 2002. Ze kan zich het nog goed herinneren. Ze was en is er nog steeds erg blij mee. Zo weet ze nog dat ze het lotnummer 63 had.

Ze was toen ook 63 jaar. Het is de laatste merklap die mevrouw Eekman, hoewel ze reeds vele jaren geen lid meer was van het K.V.G., beschikbaar stelde. Ze stuurde ze per post naar het K.V.G.. Mevr. Eekman is enkele maanden later, op 22 april 2003, te Voorschoten overleden. Lidy heeft haar schriftelijk bedankt. In de brief vermeldt ze tevens dat haar moeder vele jaren bij dokter Eekman in betrekking is geweest.

De prachtige merklap hangt op een mooie plek in de woonkamer. Voor de foto wordt ze van de wand gehaald. Het fijne "naaldwerk" is nu nog beter zichtbaar. Ondanks haar hoge leeftijd, ze is dan ruim 90 jaar, heeft ze zeer nauwkeurig geborduurd. Het is een groot exemplaar van 50 cm bij 60 cm. Op de merklap zijn naast de gebruikelijke sierrand en het alfabet een aantal gestileerde tekeningen met religieuze en morele voorstellingen: levensboom, dieren, bloemen en mensfiguren aangebracht. Ook staat er vermeld voor wie ze is gemaakt, de datum waarop ze is verloot en de naam van die degene die haar heeft vervaardigd (m.e.e.k.m.a.n.v.d.w.)

Bij de merklap is een A4-tje gevoegd. Hierop is aangegeven wat de verschillende individuele afbeeldingen binnen de sierrand voorstellen en waar ze hun oorsprong vinden.

Van boven naar beneden en van links naar rechts:

appelboompje; boer met juk en emmers; achthoek; achthoek waarin levensboom met man en vrouw; pauw; roos aan steel; bloemenmand met drie rozen met stelen; hart met Franse lelies; Adam en Eva bij boom des levens; monstrans, kandelaars, miskelken en wijnkannen; monstrans; wieg; krans met rozen en de letters K.V.G.; datum; meisje met twee pauwen; boerenwagen; naam van de makerster en het alfabet.

Nog leverbare uitgaven

Prijslijst boeken december 2020

Boorn & Boerschop	Verenigingsperiodiek van Heemkundevereniging Borne jaargang 2019	€ 4,00
Boorn & Boerschop	Verenigingsperiodiek van Heemkundevereniging Borne oudere jaargangen	€ 2,50
Rond Horst en Hof te Borghende		€ 5,00
Borne, historie en volksverhalen	Jubileumuitgave 1987	€ 4,00
Grepen uit de historie van Borne Deel 2	Met zaakregister 1987. Ria van Harten-Fransen	€ 4,00
Landweren, Borgen en Postwegen	Ria van Harten-Fransen 1990	€ 4,00
Grenstwisten rond de Gemeente Borne	Ria van Harten-Fransen 1991	€ 4,00
Veertig jaar later	Jubileumuitgave 1987-2002	€ 4,00
Kadastrale Atlas 1832 Borne/Weerselo	Met kaartenmap 2005 H.C.O. Zwolle	€ 5,00
De Hof te Borne	800 jaar geschiedenis van Borne 2006 H. Woolderik	€ 5,00
Van Nazareth tot Nazareth	Religieus erfgoed in Borne 2009 Jaap Grootenboer	€ 5,00
Van Borghende tot Borne	Een overzicht van de Bornse geschiedenis 2009 Martin Thiehatten	€ 5,00
Borne bij de tijd	27 verhalen over het verleden van Borne 2012 Hans Gloerich	€ 5,00
De Melbuul'n van Nazareth	Bijnamen in en om Borne 2012 Leo Leurink	€ 5,00
Borne uit die tijd gekenschetst	Potloodtekeningen van oud Borne en oud Boornsen 2014 Hans Leuverink	€ 10,00
Kiek toch 's	Beeldkroniek over de Gemeente 1988 G.P. ter Braak en H. Noordhuis	gratis
Gerard Potcamp	Een Twentse priester apostolisch vicaris tegen wil en dank 2011 Hans Gloerich	€ 5,00

Hassink.

VERPAKKINGSDRUKWERK / PASSIE VOOR ZICHTBAARHEID

MARS

Architectuur

Mars Architectuur
Korte Wensinksweg 1
7622 LB Borne

Tel. 074 266 17 92
Fax 074 266 53 07

E-mail : info@marsarchitectuur.nl
Web-site: www.marsarchitectuur.nl

A r c h i t e c t u u r t o t i n d e t a i l

STERK
in
ambachtelijk
werk

Echte Bakker Koehorst

EST. 1858
MORSELT
— MODE —

PAUL & SHARK | CAST IRON
STATE OF ART | CAVALLARO
SCOTCH & SODA | DENHAM
KOLLEKT | PME LEGEND
VANGUARD | M.E.N.S.
REPLAY | G-STAR | TIGHA
MAISON SCOTCH | JOSH V
CATWALK JUNKIE | AAIKO

GROTESTRAAT 199-205 BORNE | BISSCHOPSTRAAT 5-7 OLDENZAAL

de **wonen**
boer

since 1961
in het hart
van twente

meubelen
vloeren
raambekleding

www.deboerwonen.nl

 PLUS
Huls van den Nieuwboer

Jachtlust

HOTEL & RESTAURANT

Weerselosestraat 306 | 7626 LJ Hertme | T 074 2661665

- Hotelkamers vanaf € 65,00 per nacht
- Catering thuis of op uw bedrijf
- Vergaderingen en bijeenkomsten
- Feesten, partijen en diners op maat
- Keuzemenu 2 gangen € 21,50 of 3 gangen € 23,50

Kijk voor meer informatie op www.jachtlust.nl
of mail naar info@jachtlust.nl

Sport & cultuur inspireert en verbindt

Als coöperatieve bank geloven wij in de kracht van het collectief. Samen bereik je immers meer dan alleen. We delen kennis en stellen een deel van onze gelden beschikbaar via Rabo ClubSupport, sponsoring en het Rabofonds. Zo komen we samen verder.

[Rabobank.nl/centraaltwente](https://www.rabobank.nl/centraaltwente)

De Barrique

De Dorismolen 1-6, 7623 HS Borne
T: 074 - 267 19 61 • www.debarrique.nl